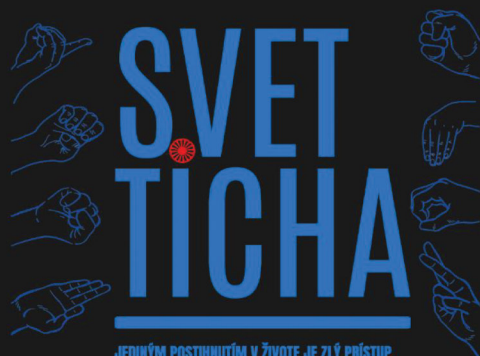

Občianske združenie sociálnej integrácie zdravotne
znevýhodnených občanov a marginalizovaných skupín

Nepočujúci Rómovia v našej spoločnosti

OD JAZYKOVEJ IZOLÁCIE K INKLÚZII

FAKULTA SOCIÁLNYCH
A EKONOMICKÝCH VIED
Univerzita Komenského
v Bratislave

MINISTERSTVO
SPRÁVODLIVOSTI
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

MARIO

Minority Rights Group

Minority
Rights
Group

2024

SVET TICHÁ

**OBČIANSKE ZDRUŽENIE ZDRAVOTNE ZNEVÝHODNENÝCH
OBČANOV A MARGINALIZOVANÝCH SKUPÍN**

TOMÁŠ DUNKO

**OD JAZYKOVEJ IZOLÁCIE K INKLÚZII: NEPOČUJÚCI RÓMOVIA
A ICH MIESTO V SPOLOČNOSTI**

BRATISLAVA 2024

*Publikácia vznikla za finančnej podpory **Minority Rights Group** v rámci projektu **MARIO** a **Ministerstva spravodlivosti SR** v rámci dotačného programu na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie. Za obsah tohto dokumentu výlučne zodpovedá **SVET TICHA** – (Občianske združenie sociálnej integrácie zdravotne znevýhodnených občanov a marginalizovaných skupín).*

Vypracoval: PhDr. Mgr. et. Mgr. Tomáš Dunko, PhD.

OBSAH

Úvod.....	6
1. DVOJITÁ FORMA HANDICAPU	8
1.1 Zdravotné postihnutie	8
1.2 Sluchové postihnutie.....	10
2. DEAF COMMUNITY.....	11
3. IDENTITA	12
4. NEPOČÚJÚCI RÓMOVIA AKO NOVÁ MENŠINA?.....	15
5. VYHODNOTENIE ZBERU DÁT NEPOČÚJÚCICH RÓMOV Z PROSTREDIA MRK.....	23
5.1 Metodológia.....	25
5.2 Predstavenie výskumnej vzorky	27
5.2.1 Lokality s najväčším zastúpením nepočujúcich Rómov	27
5.2.2 Pohlavie.....	28
5.2.3 Veková kategória nepočujúcich Rómov	29
5.2.4 Miera návštevnosti ORL/foniatria podľa vekových skupín.....	30
5.2.5 Jazyková deprivácia nepočujúcich Rómov.....	34
5.2.6 Najčastejšie prekážky nepočujúcich v sociálne vylúčených lokalitách	38
ZHRNUTIE	40
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	47
PRÍLOHA	50

Úvod

Nepočujúci a Rómovia, dva odlišné svety, ktoré sú pre nás veľkou neznámou. Nízka chatrč postavená z hliny a drevených kolíkov, nemajú ani podlahu. Všetci spia v jednej chyži, takmer piati. Na jednu posteľ sa nezmestia všetci. Z okna na krásnu prírodu hľadí nepočujúci Róm a nechápe, čo sa okolo neho deje. Snaží sa svojimi gestami a mimikou niečo naznačiť, avšak mnohí sa mu smejú. Nemá sa o koho oprieť, nikto mu nerozumie. Ostáva nepovšimnutý. Je to Bohom zabudnuté dieťa.

O nepočujúcich Rómoch nevieme nič, nevieme ako s nimi komunikovať. Sme opradení mýtami a predsudkami. Mnohí autori už popísali, akým spôsobom vznikajú komunity Nepočujúcich, ako sa jednotlivci stávajú členmi týchto komunít a získavajú identitu nepočujúcich. Tie komunity, s ktorými sa spája sluchová vada s rasou či etnicitou, sú spomínané oveľa menej, takmer vôbec.

S posunkovým jazykom, ktorý používajú nepočujúci ku komunikácii sa už snád' zoznámil každý, kto zapol televíziu a sledoval správy. Informácie v posunkovom jazyku sú sprevádzané zároveň aj ich hovorenou verziou. Človek, ktorý nie je s takýmto jazykom oboznámený, môže sledovať, aký presný a zložitý je daný údaj, ktorý možno gestami posunkového jazyka vyjadriť.

Etickým prístupom je determinované zameranie na dvojakú paradigmu v nahliadaní na hluchotu, a to na deficitnú a diferenčnú. Prvá z nich je charakterizovaná slovami Harlana Lanea „Keď si chcem predstaviť, ako vypadá hluchota, predstavím si svoj svet bez zvuku, čo znamená, že by sme boli osamelí, dezorientovaní, nekomunikatívni a neprístupní ku komunikácii.“

Z toho vyplýva, že dôležitejšie než odstránenie hluchoty, je dieťa včas zasvätiť do jazykovej komunikácie. Potreba tejto komunikácie sa prejavuje tým, že nepočujúce dieťa prechádza fázou akejsi „manuálnej hatlaniny“.

S takouto predstavou deficitu sa stretávame aj u Aristotela v spise **O vnímaní**, kde uvádza, že slepé osoby sú rozumnejšie než osoby so sluchovou vadou. Na druhej strane Thomas Hobbes v diele **Leviathan** sa zaoberá rečou ako podmienkou spoločenského života, je nepočujúcou bytosťou, ktorá je síce schopná akýmsi elementárnym spôsobom myslieť, ale v ich pamätiach nie je nič ustálené a u nich nemôže byť nič prostredníctvom reči zovšeobecnené.

Hobbsov hluchonemý je imaginárnou konštrukciou, vytvorený tak, aby bola „konzistentná“ s jeho predstavou úlohy jazyka. Títo dvaja filozofi sa v súlade so svojim názvom zameriavajú na komparáciu nepočujúceho ako „divokého dieťaťa“.

Nepočujúce rómske dieťa je sociálne vylúčenej lokalite v očiach počujúcej rómskej komunity považované za „divoké dieťa“. Porovnanie tohto konceptu s tvrdením dvoch významných filozofov poukazuje na situáciu, kedy je nepočujúce rómske dieťa vychovávané v izolácii, ktorá je pre nepočujúcich Rómov často ako dôsledok dvojitej stigmy – sluchovej a etnickej príslušnosti. Tento stav pripomína „divoké deti“ z historicky známych príbehov, ktoré vyrastali bez interakcie s jazykom a spoločenských noriem.

Cieľom tejto publikácie je poukázať na problematiku kultúrnej identity nepočujúcich Rómov, ktorí sa nachádzajú na priesečníku dvoch odlišných paralelných svetov. V tejto výraznej kombinácii sa prejavuje jazyková deprivácia, ktorá ovplyvňuje ich možnosť začleniť sa do plnohodnotného spoločenského života.

Publikácia sa snaží nielen zdôrazniť vyššie uvedenú problematiku, ale aj podporiť ich hlbšie pochopenie prostredníctvom empirických údajov získaných v spolupráci so Zdravými regiónmi, a to v rámci Memoranda o vzájomnej spolupráci. Výsledkom tejto spolupráce je prezentácia údajov a analýz, vrátane grafov, ktoré ilustrujú rozsah a závažnosť situácie. Uvedené údaje v tejto publikácii slúžia ako nástroj na podporu odborného diskurzu a zároveň poskytujú dôležité východiská pri riešení modelových situácií a zlepšení edukačného a sociálneho začlenenia.

1. DVOJITÁ FORMA HANDICAPU

1.1 Zdravotné postihnutie

Osoby so zdravotným postihnutím sú vnútorne diferencovanou skupinou. Postihnutie ako také nie je ľahké uchopiť a ťažko sa s ním operuje. Diskurz zdravotného postihnutia sa líši v závislosti na aplikácii určitých paradigiem. Medicínsky model postihnutia v kontexte integrácie detí do vzdelávacieho programu poukazuje na problém dieťaťa, ktorý spočíva v jeho handicape. Na druhej strane sociálny model vidí problém v iných odvetviach. V minulosti sa pre označenie človeka so zdravotným postihnutím využívali politicky nekorektné výrazy, ktoré mali často hanlivý nádych. Napríklad v 1. polovici 20. storočia pre skupinu detí so zdravotným postihnutím používali súhrnný názov „úchylná mládež“. V súčasnej dobe sú tendencie aplikovať názvy postihnutia ako druhoradé (osoba s postihnutím), čo má poukazovať na ľudskú dôstojnosť a sociálne začlenenie. V prvom rade je a mal by byť pre nás najpodstatnejší človek, v kontexte správneho začlenenia dieťaťa so zdravotným postihnutím.

Aktualizovaná verzia Medzinárodnej klasifikácie funkčnej schopnosti, dizability a zdravia (**International Classification of Functioning, Disability and Health – ICF**) reflektuje postihnutie v komplexnom pojatí. ICF tvorí 2 časti – funkčné schopnosti/dizabilita a vplyv spolupôsobiacich faktorov. Klasifikuje jedincov podľa dvoch perspektív, jednak na základe jeho dizability a jednak na základe jeho funkčného zdravia. Poukazuje na interpretáciu životnej situácie človeka s postihnutím prostredníctvom tzv. biopsychosociálneho modelu. Skúma faktory prostredia – enviroment, ktorý má zásadný vplyv na funkčné schopnosti osoby s postihnutím. Prostredím sa tu rozumie komplexné prostredie sociálnej reality človeka: mikroprostredie, mezoprostredie a makroprostredie, teda prostredie jedinca, jeho rodiny (blízkeho okolia) a širšieho okolia.

Vyššie spomenutá ICF vníma prostredie ako facilitátor, vďaka ktorému možno dosiahnuť maximálne kvality života.¹

PRVÁ ČASŤ: Funkčná schopnosť a dizabilita			DRUHÁ ČASŤ: Spolupôsobiace faktory	
KOMPONENTY	Telesné funkcie a štruktúry	Aktivity a participácia	Faktory prostredia	Osobné faktory
DOMÉNY	Telesná funkcia Telesná štruktúra	Oblasť života	Vonkajšie vplyvy na funkčné schopnosti a dizability	Vnútorne vplyvy na funkčné schopnosti a dizability
KONŠTRUKCIE	Zmeny telesných funkcií (fyziologické) Zmeny v telesných štruktúrach (anatomické)	Kapacita Výkony v štandardnom prostredí Výkony v bežnom prostredí	Facilitujúci alebo obmedzujúci vplyv fyzických, sociálnych a postojoyých faktorov v danom prostredí	Význam osobnostných vlastností
POZITÍVNE HĽADISKO	Funkčná štruktúrálna integrita	Aktivity a participácia	Facilitátory	Nemožno aplikovať
NEGATÍVNE HĽADISKO	FUNKČNÉ SCHOPNOSTI		Bariéry/prekážky	Nemožno aplikovať
	Porucha	Znížená aktivita Obmedzená participácia		
	DIZABILITA			

Obr. č. 1.: Medzinárodná klasifikácia funkčnej schopnosti, dizability a zdravia

Naša slovenská právna úprava nepozná definíciu pojmu osoba so zdravotným postihnutím. Nedefinuje ho ani Antidiskriminačný zákon, ktorý má garantovať ochranu pred diskrimináciou osôb so zdravotným postihnutím. Vychádzame však zo sociálneho modelu zdravotného postihnutia a jeho obsah možno vyvodit' z článku 1 Dohovoru o ochrane OZP, ktorý definuje osoby so zdravotným postihnutím ako „osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými.“² Vymedzenie v niektorých legislatívnych rámcov v našich právnych predpisoch ako osoby so zdravotným postihnutím je uvedená aj v iných miestach. Napríklad Školský zákon vymedzuje osobu so zdravotným postihnutím „dieťa so zdravotným postihnutím alebo žiak so zdravotným postihnutím, dieťa alebo žiak s mentálnym postihnutím, sluchovým postihnutím, zrakovým postihnutím, telesným postihnutím, s narušenou komunikačnou schopnosťou, s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami alebo s viacnásobným postihnutím“³

¹ ORGONÁŠOVÁ, M. – PALÁT, M.: Medzinárodná klasifikácia funkčnej schopnosti, dizability a zdravia – príručka. Bratislava: TUKE. 2004.

² Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z.).

³ Pozri viac §2 písm. l zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon)

1.2 Sluchové postihnutie

Primárne je potrebné objasniť diferenciáciu pojmov sluchová vada a sluchové postihnutie. Termín sluchová vada je vnímaný vo vzťahu k medicínskemu modelu a poukazuje na symptómy a obmedzenie vzniknuté na základe individuálneho biologického stavu človeka a diagnostiky funkčnej orgánovej nedostatočnosti. Na druhej strane pojem sluchové postihnutie sa dotýka praktického dopadu (ako sluchové postihnutie obmedzuje človeka v interpersonálnej sfére). Z hľadiska lokalizácie vzniku sluchového postihnutia rozlišuje dva druhy sluchových väd, a to: periférnu nedoslýchavosť/hluchota a centrálnu nedoslýchavosť/hluchota.

Periférna nedoslýchavosť/hluchota sa delí na prevodnú (hypacusis conductiva), percepčnú (hypacusis perceptiva) a zmiešanú (hypacusis mixta). Prevodná sluchová vada indikuje stav, kedy sluchové bunky sú nepoškodené, ale nie sú stimulované zvukom. Percepčná sluchová vada sa týka poškodenia vnútorného ucha, sluchových buniek alebo sluchového nervu. V ich súvislostiach hovoríme o tzv. kochleárných a retrokochleárných sluchových vadách. Zmiešaná sluchová vada predstavuje kombináciu príčin, ktoré spôsobujú prevodnú, percepčnú poruchu sluchu. Druhý typ sluchovej vady – centrálnej nedoslýchavosti zahŕňa komplikované defekty spôsobené rôznymi procesmi, ktoré postihujú korový a podkorový systém sluchových väd. Jedná sa o abnormálne spracovanie zvukového signálu v mozgu.

Veľkosť straty sluchu podľa WHO	Názov kategórie straty sluchu	Prejavy
0-25 dB	Normálny sluch (ľahká nedoslýchavosť)	Žiadne alebo veľmi +ahké problémy so sluchom. Schopnosť počuť šepot.
20-40 dB	Ľahké poškodenie sluchu (stredné ťažká nedoslýchavosť)	Schopnosť počuť a opakovať slová, ktoré sú hovorené normálnym hlasom z 1 metra.
41-60 dB	Stredné poškodenie sluchu (ťažká nedoslýchavosť)	Schopnosť počuť a opakovať slová, ktoré sú hovorené hlasitou rečou z 1 metra.
61-80 dB	Ťažké poškodenie sluchu (veľmi ťažká nedoslýchavosť) hluchota)	Schopnosť počuť nejaké slová krikom do lepšieho ucha.
81 dB a viac	Veľmi ťažké poškodenie sluchu (úplna hluchota)	Neschopnosť počuť a porozumieť, analyzovať reč.

Klasifikácia sluchových väd podľa WHO

2. DEAF COMMUNITY

Terminológia použitá v danej publikácii aplikuje súčasné trendy používané v zahraničnej literatúre, ktorá rozlišuje výrazy Nepočujúci s veľkým „N“ a nepočujúci s malým „n“. Nepočujúcich s veľkým „N“ definuje Gregory a Hartley ako „osoby, ktoré patria do komunity Nepočujúcich. Ide o tie skupiny, ktoré spoločne zdieľajú kultúru a nepočujúcich s malým „n“ ako audiologické osoby, ktoré nezdieľajú spoločnú kultúru, resp. sa neidentifikujú a nestotožňujú s kultúrou Nepočujúcich.“⁴ V jednoduchosti možno povedať, že označenie Nepočujúci signalizuje jazykovú a kultúrnu komunitu ľudí, identifikujúc sa ako členovia „Deaf community“. Súčasťou „Deaf community“ je používanie posunkového jazyka ako primárneho komunikačného prostriedku. Táto percepcia nie je založená na chápaní ich stavu ako zdravotného postihnutia, ale skôr na vnímaní ich sluchovej straty, ktorá sa chápe ako prirodzená súčasť ich identity. Z toho pohľadu sa nepočujúci nepovažujú za „postihnutých“ v tradičnom slova zmysle, ale predstavujú určitú zložku odlišnosti v jazykovej a kultúrnej rovine. Poukazuje na to aj Harlan Lane *„Nepočujúci, ktorých primárnym jazykom je posunkový jazyk a identifikujú sa ako členovia menšinovej kultúry, tvoria špecifickú skupinu ľudí, ktorých spája veľmi silný pocit solidarity, a to jazyk, pravidlá správania, skúsenosti, zážitky a spoločne zdieľané aktivity.“*⁵

Identitu nepočujúcich charakterizuje tým, ako samého seba nepočujúci človek vníma, tzn. ako sám seba označuje, aký jazyk preferuje, či je napríklad súčasťou ďalšej subkomunity (Róm, LGBT) apod. V našom prípade je pojem subkomunita najdôležitejším faktorom, ktorý má vplyv na vzťahy medzi jednotlivými osobami. Príslušníci týchto subkomunit čelia vo svojom živote dvojakej odlišnosti (diskriminácii), a to na základe svojho sluchového postihnutia a na základe ďalších minoritných odlišností. Sú nimi napríklad nepočujúci Rómovia, LGBT a prisťahovalci (Ukrajinskí nepočujúci Rómovia). S tematikou identifikácie komunity nepočujúcich súvisí aj doba, kedy sa nepočujúci s kultúrou po prvý krát stretne, dajme tomu v rannom detstve alebo neskôr.

⁴ GREGORY, S. – HARTLEY, G.: *Constructing Deafness*. 1997. London: Pinter. s. 197.

⁵ LANE, H.: *A History of The Deaf: When The Mind Hears*. 1984. New York: Random House. s. 145

3. IDENTITA

V rámci teoretickej prípravy na výskumnú časť tejto publikácie je nevyhnutné venovať priestor otázke identity. Je potrebné analyzovať špecifiká a prejavy identity v skupine nepočujúcich, pričom následne môžeme prejsť k výskumnej časti, ktorá sa sústreďí na identitu v kontexte nepočujúcich Rómov žijúcich v marginalizovaných komunitách.

Ruth Swanwick stavia definíciu identity na pojmu Self (ja), ktorá vyjadruje celistvosť osobnosti. Dôležitou súčasťou štruktúry Self je obraz samého seba, ktorý sa skladá z dvoch častí – reálne ego (predstava jedinca o tom, aký je) a ideálne ego (predstava jedinca o tom, aký by mal byť).⁶ To znamená, že identita je akási reflexia osobnosti v zrkadle spoločnosti. Na druhej strane Jess Elmore popisuje identitu ako „jav, ktorý je výsledkom dialektiky vo vzťahu jedinca a spoločnosti“.⁷ Ďalej píše, že vývoj identity sa modifikuje v priebehu časového vývoja a premien spoločnosti. V minulosti prevažovali tzv. kolektívne identity postavené predovšetkým na historickom základe. Samotná osoba mohla samého seba považovať za Taliana alebo Moslima, v závislosti na prostredí a tradíciách, v ktorých vyrastal. Súčasné identity sú však iného typu, sú flexibilné a môžu sa meniť, vzhľadom k tomu, že sú výsledkom interakcií medzi jedincom a spoločnosťou, ktorá je vo veľkej miere rôznorodá.

Hoci platí, že nie každý člen má pevnú identitu. Celistvosť osobnosti, ktorá je základným predpokladom pre rozvoj identity, nemusí vzniknúť. Výsledkom správneho rozvoja osobnosti je sám jedinec. Poukazuje na to aj Syrištová „Zdravá osobnosť vie, kto je a nemá pochybnosť o svojej vnútornej identite. Je charakterizovaná pocitom jednoty medzi tým, čo by chcel byť a čo môže byť. Má jasný obraz samého seba. Taká osobnosť vie, že je schopná zachovať svoju vnútornú totožnosť a kontinuitu v komunikácii, s meniacim sa prírodným a sociálnym prostredím. Vyznačuje sa schopnosťou k sebarealizácii, sebaaktualizácii, k rozvinutiu vlastných potencialít.“⁸

⁶ REDDING, R. L. (1997) *Changing times, changing society: Implications for professionals in deaf education*. American Annals of the Deaf, vol. 142, pp. 83–85. Dostupné online na: <http://search.proquest.com>

⁷ FOSTER, S.: *Social Alienation and Peer Identification: A Dialectic Model of the Development of Deaf Community*. A Technical report. Rochester: National Technical Institute for the Deaf. 1987. Dostupné online na: <http://www.eric.ed.gov>

⁸ SYRIŠTOVÁ, E.: *K problematice normality osobnosti*. Praha: SPN. s. 54

Epstein napríklad považuje za identitu výsledok činnosti samotnej osoby, ktorú nazýva „sociálny self“. Sociálny self je postavený na sebavedomí. Identita je úzko spätá s tým, nakoľko je jedinec presvedčený o svojich kvalitách. Self podľa neho plní dve základné funkcie. Prvá z nich je zoskupenie sociálnych interakcií do predvídateľných sledov akcií a reakcií, druhou naplniť potreby jedinca a vyhnúť sa odmietnutia a zavrhnutia druhými. Silne vyvinuté Self nám pomáha lepšie sa vysporiadať s rôznymi náročnými životnými okolnosťami.⁹

Podľa vyššie uvedeného je identita v širšom slova zmysla komplexná sociálno – kultúrna konštrukcia, ktorá zahŕňa jazyk, kultúru, hodnoty a pocit príslušnosti k určitej skupine. V prípade nepočujúcich Rómov je však otázka identity sporná. Stretávame s absenciou jazykovej kompetencie v troch zásadných oblastiach: posunkový jazyk, rómsky jazyk a slovenský jazyk. Tento deficit podkopáva zásadné piliere formovania identity a vyvoláva otázky o tom, či môžu nepočujúci Rómovia dospieť k plnohodnotnému rozvoju vlastného Self (ja) v kontexte existujúcich teórií identity.

Keďže platí, že identita je zakorenená v schopnosti jednotlivca rozpoznať svoju príslušnosť k sociálnej skupine a zároveň byť touto skupinou akceptovaný. Expressis verbis, najdôležitejšiu kľúčovú úlohu na ceste budovania vlastného Self (ja) zohráva jazyk ako kultúrny kapitál. Vďaka jazyku si vytvárame vlastný vnútorný svet a dokážeme lepšie porozumieť okoliu. Sensu stricto jazyk umožňuje sociálnu interakciu, zdieľanie hodnôt a prenášanie kultúrnych významov. Bez jazykového základu sa jedinec ocitá na periférii spoločnosti, neschopný vytvoriť si pevné väzby, a to platí aj v rámci vlastnej etnickej skupiny.

Identita však nie je iba individuálnou záležitosťou. Naše uvedenie si seba samého (Self) je založené na našom vedomí seba samého ako súčasti niektorej sociálnej/kultúrnej skupiny – etnickej, národnej, jazykovej, genderovej, atď. Ak chceme definovať svoju osobnosť, musíme ju zaradiť do rámcu určitej skupiny, ktorou sme akceptovaní. Naša identita ako člena určitej skupiny je prostriedkom sebazáchovy, potvrdenia našej osobnosti a identity, tá je však podmienená prijatím a kladným ohlasom okolia. Ako predstaviteľ určitej kultúry máme internalizovaný konkrétny pohľad na svet, pravidlá správania a systém hodnôt, ktorý zdieľame s ostatnými členmi danej skupiny. S týmito prvkami sa identifikujeme, tie tvoria náš svet a držia ho pohromade.

⁹ EPSTEIN, S.: *The Self-concept revisited*. American Psychologist. 1973. vol.28, pp. 404-416.
Dostupné online na: <http://www.humsci.auburn.edu>

Identita je výsledkom integrácie jednotlivca do sociálneho prostredia prostredníctvom zdieľaných hodnôt, ako je jazyk a kultúra. Nepočujúci Rómovia však tieto kritériá často nespĺňajú. Nemožno ich považovať za plne integrovaných členov rómskej, nepočujúcej, ba dokonca ani slovenskej spoločnosti. Táto absencia vyvoláva pocit odlúčenia, ktorý sa pretaví v ich psychickom stave, sebaúcte a schopnosti fungovať spoločnosti.

4. NEPOČÚJÚCI RÓMOVIA AKO NOVÁ MENŠINA?

Incipitom tejto kapitoly je anekdota, ktorej sa isto nebude smiať každý. Dotazníková akcia na jednej nemenovanej univerzite: „*Predstavujú sluchovo postihnuté osoby problém v našej spoločnosti?*“ 80% odpovedalo áno, 20% nie. Anekdota je vždy hyperbola, ale ukazuje na problém i tendenciu. Tak je tomu i v tomto prípade.

Mnohí odborníci, zaoberajúci sa komunitou a kultúrou Nepočujúcich často prirovnávajú Nepočujúcich k ďalším minoritným skupinám, vrátane etnických menšín. Napríklad u Kinuthiovej a Fosterovej nájdeme komparáciu sociálnych protestov osôb s postihnutím k hnutiu za občianske práva Afroameričanov. Z mnohých týchto hnutí vyplýva teoréma – dôležitosť budovania koalícií, potreba vzorov vo vzdelávaní, búranie bariér v pracovnom živote a zmeny v legislatíve, ktoré budú podporovať presadzované zmeny. Poukazuje na to aj Parasnis „*skúmanie podobnosti medzi skúsenosťami nepočujúcich a etnických menšín môže byť veľmi poučné*“.¹⁰

Batterbury, Ladd a Gulliver prirovnávajú zas Nepočujúcich k pôvodným obyvateľom Ameriky a nazývajú sa Sign Language Peoples (národy posunkového jazyka). Táto paralela je vytvorená na základe argumentu, že obe skupiny majú zhodné životné skúsenosti, sú podrobené rovnakému druhu útlaku zo strany väčšiny a potrebujú ochranu v oblasti vzdelávania, lingvistiky a kultúrnych práv.¹¹

Situáciu minoritných Nepočujúcich vo Veľkej Británii sa snaží zahrnúť Ruth Swanwick, Jess Elmore a Jackie Salter, ktoré ako menšinové skupiny Nepočujúcich uvádzajú náboženské skupiny, ženy, LGBT a etnické minority. Žiadna z týchto skupín nemá výraznú oficiálnu podporu v rámci špeciálnych organizácií či združení, vrátane židovskej menšiny. Prvá orálna škola vo Veľkej Británii bola židovská, vďaka nej sa výrazne rozvinula činnosť židovských klubov nepočujúcich. Nepočujúci židia sú dodnes jedinou medzinárodne uznávanou menšinovou skupinou nepočujúcich.¹²

Od 50. rokov sa vo Veľkej Británii začínajú objavovať nepočujúcich potomkovia – migrantov z Commonwealthu, v UK žije mnoho mladších nepočujúcich afrického, karibského, ázijského a rómskeho pôvodu. Ich vzťah s väčšinovou nepočujúcou spoločnosťou je problematický, cítia sa byť diskriminovaní a vyčlenení. V súčasnej dobe

¹⁰ SWANWICK, R. – ELMORE, J. – SALTER, J.: *Roma families and deaf children*. Leeds: Universty of Leeds. 2018. s.21

¹¹ Ibidem

¹² Ibidem

zakladajú svoje vlastné organizácie a kluby, a obzvlášť nepočujúci aziati majú vybudovanú národnú sieť združení a kontaktov.¹³

Nepočujúci afrického a karibského pôvodu sú nedostatočne zapojení v aktivitách ako lokálnych, tak aj národných. Podľa Ladda je táto pasivita zapríčinená tým, že súčasná generácia dospelých nepočujúcich prešla érou najtvrdšieho oralizmu. Práve táto generácia bola tou, v ktorej boli prví nepočujúci afrického a karibského pôvodu a oralizmus sa na nich podpísal veľmi negatívne.¹⁴

V Spojených Štátoch boli za obdobia apartheidu školy pre nepočujúcich rozdelené na majoritné a afroamerické, čím vznikli afroamerické dialekty ASL. V tejto dobe bol v celej spoločnosti veľmi rozšírený rasizmus, ktorý sa premietal aj do komunity Nepočujúcich. Na Gallaudetovej univerzite bol prvý afroamerický študent prijatý až v roku 1951 a Národná asociácia nepočujúcich až do 60. rokov neprijímala za členov Afroameričanov. Odvtedy sa však situácia zlepšuje. V roku 1981 bola založená organizácia **The National Black Deaf Advocates**, ktorej zjazdov sa každý rok zúčastňujú tisíce ľudí.¹⁵

Táto situácia pravdepodobne vychádza zo všeobecne spoločenského rozvoja, ktorý umožnil vznik afroamerickej intelektuálnej elity, ktorá môže presadzovať práva svojej minority. V 90. rokoch začali aj ostatné etnické minoritné skupiny Nepočujúcich (pôvodní obyvatelia Ameriky, Hispánci, Aziati) formovať svoje vlastné organizácie.¹⁶

Vývoj vo Veľkej Británii a Spojených Štátoch zďaleka ešte nie je na konci a situácia nie je ideálna, výskumy stále ešte potvrdzujú neuspokojivú situáciu vo vzdelávaní minoritných nepočujúcich študentov atď. Oproti Slovenskej republike sú tieto dve krajiny neporovnateľne multikultúrnejšie a ich historický vývoj je veľmi odlišný, avšak s niektorými princípmi ako napr. podpora rovnakých príležitostí by bolo vhodné sa inšpirovať.

Vyššie uvedené popisy situácie etnicky minoritných Nepočujúcich nám slúžia ako úvodná ilustrácia k tomu, v akej situácii sa tieto skupiny môžu nachádzať v iných krajinách aj u nás. V nasledujúcich odsekoch si na základe dostupnej literatúry popíšeme ďalšie

¹³ RITTENHOUSE, R. - JOHNSON, C. - OVERTON, B. - FREEMAN, S. - JAUSI, K.: *The black and deaf movements in American since*. Parallelism and an agenda for the future. 1960. American Annals of the Deaf, vol. 136, pp. 392-400.

¹⁴ LADD, P.: *Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood*. 2003. Clevedon: Multilingual Matters LTD. s. 25

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Ibidem

aspekty života a skúsenosti nepočujúcich členov etnických skupín rozdelené do troch oblastí: identita, rodina a vzdelávanie.

Ako píše Foster a Kinuth „osobnostný a sociálny vývoj počujúcich členov, príslušníkov etnických minorít, je často zabrzdený negatívnym štatútom danej skupiny a školy väčšinou podporujú pocity ambivalencie a neistoty, než silnú kultúrnu identitu.“¹⁷ Pre nepočujúcich Rómov sú podmienky oveľa náročnejšie, z dôvodu príslušnosti k dvom menšinovým skupinám, nedostatku pozitívnych vzorov a negatívnych postojov väčšinovej spoločnosti. Napríklad nepočujúci, posunkujúci Rómovia sú zväčša obeťmi diskriminácie, či už zo strany majoritných Nepočujúcich, ako aj zo strany samotných Rómov.

Dá sa povedať, že nepočujúci Rómovia sú „menšina v menšine“, čo ich vystavuje dvojnásobnej stigmatizácii. Poukazuje na to aj MacLeod – Gallinger „nižší socioekonomický status spájaný s etnickými minoritami a hluchotou predstavuje základ, ktorý tvorí túto menšinu v menšine“.¹⁸

Domnievame sa, že by v prípade nepočujúcich príslušníkov etnických menšín nemalo byť na hluchotu nahliadané ako na silnejší faktor v procese rozvoja ich osobnosti, ako je v súčasnej dobe bežné. Platí, že v rámci komunity Nepočujúcich prevláda názor, že nepočujúci Rómovia (posunkujúci) sa cítia byť na prvom mieste členmi kultúry Nepočujúcich. Zdá sa, že toto platí, zvlášť ak vezmeme do úvahy užívanie posunkového jazyka ako hlavný indikátor, nie je to preto, že by odmietali príslušnosť k etnickej menšine, ale preto, že nemali dostatok príležitosti sa do nej socializovať.¹⁹

Dokazuje to aj Cohen „bez dospelého človeka, príslušníka danej minority, ktorý by bol nepočujúci alebo ovládal posunkový jazyk a mohol slúžiť ako vzor, si deti v sociálne vylúčených lokalitách nemôžu osvojiť vzorce správania potrebné k tomu, aby sa adaptovali do svojho rodinného prostredia a získali v nej zodpovedajúcu rolu.“²⁰

Vzhľadom k väčšinovým negatívnym postojom voči hluchote a voči národnosti majú tieto deti i dospelé osoby často zmiešané pocity alebo nemajú žiadnu identitu a majú negatívny pohľad na samého seba.

¹⁷ FOSTER, S. - KINUTHIA, W.: *Deaf Persons of Asian American, Hispanic American, and African American Backgrounds: A Study of Intraindividual Diversity and Identity*. 2003. Journal of Deaf Studies and Deaf Education, vol. 8, no. 3, pp. 271 – 290. Dostupné online na: <http://jdsde.oxfordjournals.org>

¹⁸ Ibidem

¹⁹ Ibidem

²⁰ Ibidem

Na základe vyššie uvedeného Foster a Kinuth vyvinuli model, ktorý popisuje, akým spôsobom nepočujúci príslušníci minority konceptualizujú a prejavujú jednotlivé aspekty svojich identít prostredníctvom sociálnych interakcií. Nahliadajú na identitu zo štyroch faktorov:

- i. individuálna charakteristika (pohlavie, rasa, etnická príslušnosť, jazyk, sluchová strata...)
- ii. situačné podmienky (fyzické prostredie, v ktorom jedinec je začleňovaný do spoločnosti)
- iii. sociálne podmienky (sociálna interakcia a pocity začlenenia či vylúčenia, ktoré ovplyvňujú pocit solidarity s danou skupinou)
- iv. spoločenské podmienky (všeobecne spoločenské trendy, inštitucionalizovaná diskriminácia a monokulturalizmus, stereotypy, politika, ekonómia).²¹

Prvý faktor je povahy vnútornej, ďalšie tri sú vonkajšie. Ako píše vyššie uvedení autori: *„tieto štyri faktory pôsobia spoločne a vytvárajú flexibilnú dynamickú identitu, v ktorej jedna alebo viac individuálnych charakteristík je vybraná a spracovaná v súvislosti so špecifickými situačnými, sociálnymi a spoločenskými podmienkami.“*²²

Rozvoj identity nepočujúcich Rómov predstavuje komplikovaný proces, ktorý je závislý na rôznych faktoroch. Odborníci sa zhodujú na tom, že pre správny priebeh tohto procesu je nevyhnutná prítomnosť pozitívneho vzoru v podobe dospelého nepočujúceho príslušníka danej minority. Pri vzdelávaní a výchove nepočujúcich Rómov by nemala byť presadzovaná identita Nepočujúceho na úkor identity príslušníka danej menšiny. Je možné, že jednotlivci samých seba nazerajú z perspektívy členstva v etnickej menšine. Cieľom tu je poskytnúť im možnosť rozvinúť sa v osobnosti, ktoré sú vyrovnané so svojou hluchotou i etnicitou.

Ďalším dôležitým špecifickým aspektom, ktorý určuje život nepočujúcich Rómov, a ktorý ich zároveň odlišuje od väčšiny nepočujúcich, je rodina. Rodinné prostredie silne ovplyvňuje osobnosť dieťaťa, podme sa pozrieť na to, čím môžu byť špecifické rodiny nepočujúcich Rómov a akým spôsobom pôsobia.

²¹ Ibidem

²² Ibidem, s. 120

V popise výskumu medzi menšinovými nepočujúcimi študentami Wolbers konštatuje, že *„etnicita je prepojená s mnohými ďalšími faktormi, ktoré sa podpisujú na výsledkoch vzdelávacieho procesu.“*²³ To znamená, že v porovnaní s majoritnými rodinami sú rómske rodiny často menej vzdelané, nezamestnané a chudobnejšie. Často disponujú s nižšími kompetenciami v slovenčine. Všetky tieto faktory negatívne ovplyvňujú rozvoj a vzdelávanie ich nepočujúcich detí.

U Rómov zohráva úlohu aj silné náboženské presvedčenie, ktoré vedie ich negatívne pohľadu na nepočujúce dieťa. Dieťa s postihnutím je vnímané ako preklatie (te košel), alebo mali z očí – závišť (jakhendar te kerel) alebo to je trest za hriech, ktorého sa rodina dopustila. Počiatkové pocity viny a popretie pri odhalení sluchovej vady dieťaťa sú u rómskych rodičov posilnené náboženským presvedčením. Potvrdzuje to aj Wolbers pri komparácii nepočujúceho dieťaťa hispánskych rodín *„schopnosť rodiny vychovávať deti a vyrovnávať sa ťažkosťami je založená na náboženskom presvedčení. V prípade, ak sa narodí nepočujúce dieťa je to boží trest za hriech...“*²⁴

Dessele a Pearlmutter poukazuje na zaujímavú koreláciu medzi sebavedomím dieťaťa a kompetenciami rodičov v posunkovom jazyku. Tí rodičia, ktorí neovládajú posunkový jazyk a očakávajú od dieťaťa, že bude komunikovať orálne a odzerať, vysielajú dieťaťu negatívne signály. Dieťa sa cíti byť defektívne, miesto toho, aby sa cítilo odlišne, pokiaľ rodičia neprejavia snahu naučiť sa posunkový jazyk a prispôbiť sa kultúre Nepočujúcich. Ak by rodičia preukázali snahu naučiť sa posunkový jazyk, viedlo by to k vyššiemu sebavedomiu dieťaťa.²⁵

Podľa vyššieho uvedeného platí, že rodičia majú obrovský vplyv na tri aspekty života nepočujúceho dieťaťa: akademický, jazykový a emocionálny rozvoj. Socioekonomický status je priamo prepojený s komunikačnými schopnosťami matky a nepriamo je prepojený so študijnými výsledkami nepočujúceho žiaka/študenta. Matky nemusia mať prostriedky na zaplatenie kurzov posunkového jazyka, zakúpenie kníh, slovníkov či moderných kompenzačných pomôcok. Rodiny s nižším socioekonomickým statusom sú priamo znevýhodnené vo vyrovnávaní postihnutia, ktoré vyžaduje finančnú investíciu.

²³ WOLBERS, K.: *Cultural factors and the achievement of Black and Hispanic deaf students*. Multicultural Education, 2002, vol.10, no. 1, pp. 43 – 48. Dostupné online na: <http://search.proquest.com>

²⁴ Ibidem, s. 45

²⁵ DESSELLE, D. - PEARLMUTTER, L.: *Navigating Two Cultures: Deaf Children, SelfEsteem, and Parents' Communication Patterns*. 1997. Children Schools, vol. 19, no. 1, pp. 23-30. Dostupné online na: <http://web.ebscohost.com>

Sociálny život je kolektívne orientovaný a zásadnú rolu zohráva rodina. Pre nepočujúcich Rómov je zapojenie do rodiny často problematické rovnakým spôsobom ako pre všetky nepočujúce deti počujúcich rodičov. Navyše tu zohráva komplikujúci faktor – v rodinnom prostredí sú vyznávané odlišné hodnoty, než akými sa nepočujúce dieťa stretáva na školách alebo v spoločnosti.

Rovnako ako iné počujúce rodiny, nie sú dobre pripravené na prijatie nepočujúceho dieťaťa, vzťahy v rodine a komunite sa vyznačujú predovšetkým nefunkčnou komunikáciou a neúplným zapojením dieťaťa, z ktorého vyplýva neistota ohľadne rómskej identity a kultúry.

Rodinná situácia nepočujúcich Rómov je problematická hneď z niekoľkých hľadísk. Jedným z nich je nízky socioekonomický status, v ktorom sa rodiny často nachádzajú a pridružené problémy, ktoré so sebou prinášajú. Ďalším hľadiskom je hľadisko kultúrne. Rómske rodiny často vyznávajú hodnoty líšiace sa od hodnôt propagovaných vzdelávacím systémom. Deti z týchto rodín sa tak pohybujú medzi dvojmi odlišnými svetmi, ku ktorým kvôli závažným ťažkostiam v komunikácii nemajú plný prístup. Tretím hľadiskom je náboženské presvedčenie a s ním spojené negatívne pohľady na hluchotu. Posledným hľadiskom, ktoré je špecifické pre nepočujúce deti počujúcich rodičov, je hľadisko komunikačné. Komunikačné potreby nepočujúcich detí nie sú v počujúcich rodinných vzťahoch naplňované, čo je pre dieťa veľkou prekážkou k získaniu kultúrnej identity danej menšiny.

Ďalšou špecifickou problematikou je otázka vzdelanosti. Vzhľadom na neustálu meniacu demografickú situáciu na území Slovenska je potrebná podpora a pomoc v rómskych rodinách nepočujúcich detí. Mnoho učiteľov stojí pred problémom, ako preklenúť kultúrne rozdiely a pomocou žiakov dosiahnuť rovnaké výsledky aké dosahujú žiaci z väčšinovej spoločnosti. Situácia u nás nie je uspokojivá. Nepočujúce deti v rómskych rodinách neovládajú slovenský jazyk alebo posunkový jazyk, bývajú často zaradené do vzdelávacích programov pre žiakov s mentálnym postihnutím alebo poruchou učenia. Kluwin to pripisuje *„k ich odlišnému kultúrnemu, náboženskému a socioekonomickému prostrediu, ktoré ovplyvňuje spôsob, ako ich rodiny odhalia sluchovú vadu a akým spôsobom k nej pristupujú“*.²⁶

²⁶ Ibidem

Medzi ďalšie priepasti, ktoré ovplyvňujú vzdelávacie a sociálne možnosti žiakov nepočujúcich Rómov v porovnaní so žiakmi z väčšinového prostredia alebo nepočujúcich z majority je hlboká jazyková deprivácia. Nepočujúci Rómovia často čelia vážnym jazykovým bariéram. Ich jazyková nedostatočnosť spočíva v tom, že nemajú možnosť osvojiť si ani jeden zo základných jazykov našej spoločnosti: slovenský, rómsky či posunkový jazyk. Táto situácia vedie k výraznému deficitu v komunikácii, porozumenia a kognitívnom rozvoji, čo negatívne ovplyvňuje ich vzdelávacie výsledky a schopnosť integrovať sa do širšej spoločnosti.

V rómskych rodinách, kde je nepočujúce dieťa, je často obmedzená interakcia medzi dieťaťom a matkou alebo inými členmi rodiny. Dôvodom je neznalosť posunkového jazyka, slovenského jazyka, ak sa prevažne v rodinách komunikuje rómsky alebo nízka gramotnosť rodičov. Nedostatočná komunikácia vedie k oneskoreniu v emocionálnom vývine, nižšej sociálnej kompetencii a obmedzenej schopnosti nadväzovať medziľudské vzťahy.

Rómske deti, ktoré by mohli prirodzene rozvíjať svoj materinský jazyk – rómsky alebo slovenský, z dôvodu sluchovej vady a komunikačných bariér si ho nevedia osvojiť. Kombinácia sociálneho vylúčenia, jazyková deprivácia a nízka vzdelanostná úroveň prehlbuje ich izoláciu. Tento problém potvrdzuje i Walker – Vann *„sú nimi rodinné podmienky typické pre etnické menšiny ako napríklad život so slobodnou matkou, ktorá má základné vzdelanie. Tieto deti trávajú veľa voľného času v školských zariadeniach a majú málo možností k rozvoju stabilných vzorcov komunikácie a jazyka. Z obmedzenej interakcie medzi dieťaťom a rodičom môže vzniknúť nedostatočný rozvoj materinského jazyka.“*²⁷

Súčasný osnovy škôl pre nepočujúcich alebo aj v školách, kde sú deti miešané s počujúcimi deťmi, absentujú predmety zamerané na multikulturalizmus a väčšinou vystavujú žiakov iba monokultúrnemu pohľadu na svet a spoločnosť. Vzdelávacie programy by mali byť rozšírené, ak nejakú triedu navštevujú nepočujúce deti, o predmety zamerané na kultúru a jazyk Nepočujúcich a kultúru a jazyk Rómov, aby študentom poskytli možnosť identifikovať sa s kultúrou Nepočujúcich a Rómov, stretávať sa s Nepočujúcimi osobnosťami – mať vzor a získať sebavedomie ako Nepočujúci.

²⁷ WALKER-VANN, CH.: *Profiling Hispanic deaf students: A first step toward solving the greater problems*. American Annals of the Deaf, 1998, vol. 143, no. 1, pp. 46-54. Washington: Gallaudet University Press. Dostupné online na: <http://search.proquest.com>

Školy by mali uznať a oceniť i ďalšie odlišné kultúry a poučiť všetkých študentov o ich histórii, zvykoch, hodnotách, umení a slávnych osobnostiach. Ako píše Smiller a Mckee „monokultúrne prostredie vzdelávacieho systému pre nepočujúcich zvyšuje ich pocit odcudzenia od ich domácej kultúry a svojim spôsobom i pocit odlíšenia od Nepočujúcich.“²⁸

Ak vezmeme do úvahy, že by sa u dieťaťa odlišná rasa spojila so sluchovou vadou, prechádza dvojakým socializačným procesom. Učí sa kultúre, postojom a hodnotám každej zo skupín a môže sa stať aktívnym členom oboch skupín. Učitelia väčšinou vnímajú hluchotu ako faktor, zabráňujúci plnohodnotnému členstvu v minoritnej skupine. Z toho vyplýva názor, že sa študenti najprv potrebujú identifikovať so svojou sluchovou vadou. Tento názor je však mylný.²⁹

Lahostajnosť k určitým potrebám žiakov sa môže preukázať ako fatálna, v ohľade na ich sebedomie a pocit prijatia medzi členmi. Kultúrna identifikácia s Nepočujúcimi i členmi nepočujúcich Rómov môže prebiehať simultánne, pokiaľ sa použijú správne osnovy v prostredí, ktoré je rovnako tolerantné ku všetkým kultúram.

Je to žiaľ výsledok oneskorenej identifikácie, kde sa prekážka u nepočujúceho dieťaťa z menšinovej skupiny prejaví z nedostatočnej komunikačnej a jazykovej kompetencie, ktorá deti brzdí vo všetkých vzdelávacích procesoch. Horšie študijné výsledky zapríčinené týmito faktormi vedú k nízkemu sebedomiu behom obdobia dospievania. Títo žiaci majú tendencie opúšťať školy, aby sa vyhli pocitom zlyhania.

Rómovia ako menšina – nepočujúci Rómovia ako menšina v súčasnej dobe komplikuje prístup nepočujúcich žiakov a študentov k vzdelaniu. Je to dané rodinnou situáciou týchto žiakov a tiež nesprávnym prístupom škôl pre sluchovo postihnutých, ktoré nie sú pripravené prispôsobiť osnovy potrebám týchto detí. Skutočne platí aj citát vyplývajúci zo sloganu organizácie SVET TICHA – jediným postihnutím v živote je zlý prístup.

²⁸ SMILER, K. - MCKEE, R.: *Perceptions of Maori Deaf Identity in New Zealand*. Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 2006, vol. 12, no. 1, pp. 93 – 111. Dostupné online na: <http://jdsde.oxfordjournals.org>

²⁹ Ibidem

5. VYHODNOTENIE ZBERU DÁT NEPOČÚJÚCICH RÓMOV Z PROSTREDIA MRK

Chudoba je jedna z mnohých prejavov sociálneho vylúčenia, resp. sociálnej exklúzie. Existuje mnoho skupín, ktoré možno považovať za ohrozené sociálne vylúčenie a medzi ktoré patria: osamelí rodičia, mladí manželia s deťmi, dlhodobo chorí a zdravotne postihnutí, ľudia na dôchodku, etnické a ďalšie menšinové skupiny.

Sociálne vylúčenie pre jednotlivcov, ktorí k takejto skupine patria, znamená, že majú obmedzené šance uspieť vo svete, ku ktorého podstatným hodnotám úspech paradoxne patrí. Aj v slovenskej spoločnosti možno v tomto kontexte hovoriť o rôznych skupinách, ale Rómovia sú jednoznačne skupinou, ktorá je sociálnym vylúčením postihnutá veľmi výrazne.³⁰

Kedže sú Rómovia v SR vylúčenou skupinou, sú v tomto dôsledku šance dostupné väčšine spoločnosti pre jednotlivých Rómov, rómske rodiny i celé komunity veľmi nízke. Sociálne vylúčenie možno tiež prirovnávať k akejsi sociálnej segregácii, v dôsledku ktorej majú určití jednotlivci, rodiny alebo komunity obmedzený prístup ku zdrojom, ktoré sú potrebné pre participáciu na sociálnom, ekonomickom i politickom živote spoločnosti. Medzi hlavné prejavy sociálneho vylúčenia patrí nízka kvalifikácia, ťažkosti pri uplatnení na trhu práce, nízke príjmy a chudoba, nízka kvalita bývania, horší zdravotný stav a iné.

S termínom sociálneho vylúčenia, ale aj úzko súvisí termín **sociálnej dištancie**. Jedná sa o určitý vzťah dvoch subjektov, má mnoho podôb a dal by sa charakterizovať nezáujmom o kontakty, vedomou izoláciou, latentným pociťovaným nepriateľstvom, strachom z kontaktov a z mnohokrát aj neprežitých negatívnych skúseností. Tiež samotná xenofóbia môže byť zdrojom sociálnej dištancie. Zdrojom sociálnej dištancie môžu byť okrem iného aj niektoré postoje Rómov samotných, ich prejavujúca sa neschopnosť sebareflexia, nepochopenie obojstrannosti vzťahov majority a minority, zdôrazňovanie povinnosti štátu bez schopnosti a snahy prispieť účinne k riešeniu na vlastnej strane, nekorektné nakladanie s dotáciami na vlastnú činnosť atď.³¹

³⁰ BALVÍN, J.: *Metody výuky romských žáků*. Praha: Radix, 2007. s. 204

³¹ Ibidem

Zdrojom takejto dištancie môže byť tiež skutočná averzia prameniaca z negatívnych skúseností s druhou skupinou a jedná sa o akési nepreukázateľné subjektívne postoje, ktorých dôsledky sa môžu prejavovať v živote ľudí a v práci subjektov i inštitúcií. Hoci sociálna dištancia bezpochyby môže viesť k sociálnemu vylúčeniu, nemožno ju s týmto termínom zamieňať.

Faktom zostáva, že táto dištancia má obojstranný efekt, pretože je zrejmá aj zo strany Rómov, ktorí si často udržujú odstup a majú k majorite svoje nezanedbateľné výhrady. Nemožno si to zamieňať s rasizmom či diskrimináciou. V dnešnej dobe to je mnohokrát zneužívané v prospech Rómov samotných, ktorí si neuvedomujú, že ich zneužitie ešte viac prehľbuje negatívne postoje väčšinovej spoločnosti voči nim ako sociálnej skupine. Sociálna dištancia teda neznamena paušálne odmietnutie kohokoľvek z inej skupiny, ale iba toho, kto sa odmietanými rysmi života odlišuje a nemusí ani dokonca vylučovať pozitívne aktivity voči tejto skupine.³²

Táto kapitola je zameraná na ťažkosti a prekážky, s ktorými rómska minorita v Slovenskej republike zápasí. Nejedná sa o ich plný zoznam, ale iba o náčrt tých, ktoré sa objavujú pomerne často a sú autormi považované za dôvody sociálneho zlyhávania Rómov v majoritnej spoločnosti. Rómska minorita v Slovenskej republike je radená do takej sociálnej skupiny, ktorá sa javí ako sociálne vylúčená. Aby bolo možné takéto tvrdenia potvrdiť, je nevyhnutne nutné toto určitým odborným spôsobom zistiť. Na toto zistenie slúži rad vytvorených indikátorov.

Ide o indikátory pre určenie lokalít ohrozených sociálnym vylúčením a medzi tieto patria: väčší počet preľudnených bytov, menšia miera dobrovoľných aktivít, horší zdravotný stav populácie, nižšia stredná dĺžka života, nízke vzdelanie obyvateľov, vyšší podiel obyvateľov bez bankových účtov a vyšší podiel prečinov a trestných činov. Naproti tomu medzi indikátormi sociálneho vylúčenia u rodín s deťmi patria:

- vyšší počet detí v domácnosti bez práce,
- nízka pôrodná váha detí,
- vyššia detská úmrtnosť,
- nízka účasť na výučbe v škole,
- horšia miera pôrodnosti u dievčat v nižších vekových skupinách,

³² BARTOŇOVÁ, M. – BYTEŠNÍKOVÁ, I.: *Předškolní vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami: Preschool education of children with special educational needs*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 15-16

- vyšší počet detí vo výchovných inštitúciách,
- nemožnosť sa začleniť do spoločnosti v dôsledku sluchového postihu.

Medzi často sa objavujúce problémy, s ktorými sa Rómovia v Slovenskej republike stretávajú patrí napríklad:

- sťažený prístup ku kvalitnému bývaniu,
- sťažený prístup na trhu práce, nízka vzdelanosť, rizikové sociálne patologické javy,
- nedostatočné sociálne kompetencie, zhoršené zdravie a ďalšie.³³

Marginalizované rómske komunity čelia mnohým znevýhodneniam, pričom osobitnú pozornosť si vyžaduje komunita so zdravotným znevýhodneným, ako sú napríklad osoby so poruchami sluchu. Ich situácia predstavuje závažnú problematiku k prístupu zdravotnej starostlivosti, nízkej zdravotnej gramotnosti, obmedzené možnosti získania technických – kompenzačných pomôcok a neschopnosť začleniť sa spoločnosti. Táto štúdia prináša analýzu údajov získaných od asistentov podpory a zdravia, ktorí pracujú priamo v týchto komunitách s cieľom identifikovať kľúčové výzvy a potreby ľudí so sluchovým postihnutím apod.

5.1 Metodológia

V rámci memoranda uzatvoreného s občianskym združením **Svet Ticha** realizovala organizácia **Zdravé regióny** zber základných údajov o ľuďoch z prostredia MRK, ktorí majú problémy so sluchom.

Vo výskume bola použitá metóda dotazníka, ktorá bola nereprezentatívneho charakteru. Zber údajov neprebíhal u samotných klientov, informátormi boli asistenti a asistentky podpory zdravia („ďalej iba APZ“) v národnom projekte Zdravé komunity (ďalej iba „NP ZK“), každý za svoju lokalitu, v ktorej pôsobí. Do zisťovania tak boli zapojené len cieľové lokality NP ZK, v ktorých šetrenie prebiehalo v auguste a v septembri 2024.

³³ Ibidem, s. 16

Organizácia Zdravé regióny pôsobí vo vyše 250 obciach. Vyhodnocované údaje pochádzajú zo 195 obcí. Tento nesúlad bol spôsobený najmä personálnymi zmenami či nedostatkom kapacít na pozíciách asistentov podpory a zdravia, či na pozíciách koordinátorov v daných mesiacoch.

Asistenti podpory a zdravia mali podľa svojich aktuálnych vedomostí o svojej lokalite a klientoch vyplniť informácie o nepočujúcich v danej lokalite – na úrovni jednotlivcov a niekoľko informácií súvisiacimi s možnými problémami nepočujúcich, ktoré sa týkajú lokality ako celku.

Otázky, ktoré sa týkajú jednotlivých klientov boli nasledovné:

- Pohlavie klienta
- Vek klienta
- Akým jazykom nepočujúci najčastejšie hovorí?
- Chodí nepočujúci k špecialistovi na sluch?
- Typ špecialistu na sluch
- Má nepočujúci načúvací prístroj?

Otázky, ktoré sa týkali situácie v lokalite a problémov, ktoré môžu mať nepočujúci, boli nasledovné:

- Nevedia sa nakontaktovať na zdravotného špecialistu
- Ich sluchovému problému nevenuje ich najbližšie okolie dostatočnú pozornosť
- Problémy pri správnej zdravotnej diagnostike
- Problémy zadováženia a údržby sluchových pomôcok
- Sťažená komunikácia s blízkymi osobami
- Sťažená až nemožná komunikácia s cudzími osobami
- Aké iné problémy majú nepočujúci vo vašej obci?
- Aké pozitívne aktivity, ktoré zlepšili život nepočujúcich, boli vykonané vo vašej lokalite?

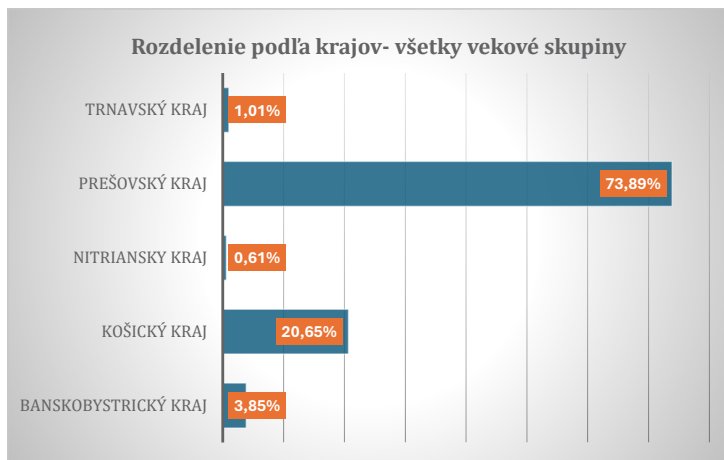
Asistenti podpory a zdravia sa venujú podpore zdravia, zdravotnej osvete a zdravotnej mediácii, nevykonávajú klinické intervencie. APZ boli výskumným tímom usmernení pre správne posúdenie znakov, ktoré sa obvykle spájajú s poruchou sluchu. Zaradenie/nezaradenie jednotlivých nepočujúcich do zisťovania sa udialo na základe toho, či daná osoba, podľa vopred vyššie zmienených inštrukcií vykazuje navonok pozorovateľné znaky poruchy sluchu.

Primárnym zámerom zisťovania boli osoby do veku 18 rokov. Vyhodnotenie obsahuje všetky osoby, ktoré sa do zisťovania dostali, ak nie je uvedené inak. Existuje odôvodnený predpoklad, že porucha sluchu môže byť zo strany APZ vyhodnotená ako iný medicínsky či nemedicínsky jav (a vice versa). Skutočný počet nepočujúcich bude preto zrejme vyšší, než uvádza táto úvodná sonda. Údaje nie je možné považovať za reprezentatívne k žiadnym obvyklým charakteristikám celkovej cieľovej populácie, ide o úvodnú sondu.

5.2 Predstavenie výskumnej vzorky

5.2.1 Lokality s najväčším zastúpením nepočujúcich Rómov

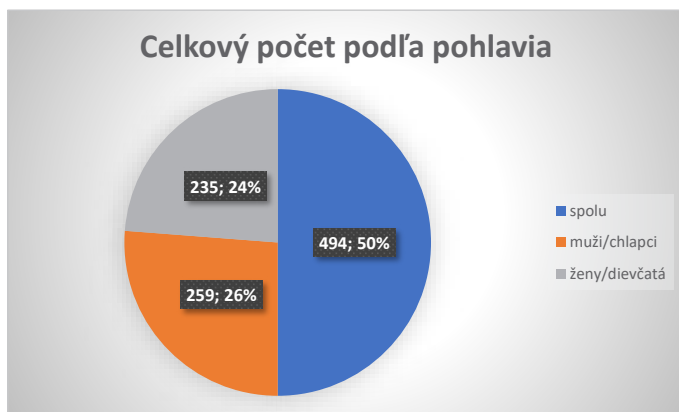
Graf č. 1

- Najvyššie počty nepočujúcich do 18 rokov (10 a viac nepočujúcich) sme zaznamenali v lokalitách: Chminianske Jakubovany, Jarovnice, Kamenná Poruba, Lubica, Spišský Štiavnik, Trebišov.
- V absolútnych číslach sme celkový počet klientov (aj nad 18 rokov) zaznamenali v kraji Prešovskom (vyše 70%) a Košickom (21%). Ako však bolo spomenuté vyššie, keďže nejde o reprezentatívnu vzorku, ide o čisto popisnú informáciu.

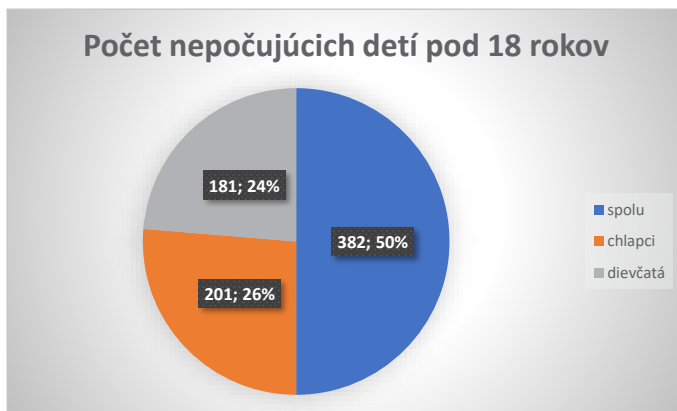
5.2.2 Pohlavie

Graf. č. 2

- Celkový počet osôb identifikovaných ako nepočujúcich/ osôb s problémami so sluchom: 494 (259 mužov/chlapcov a 235 žien/dievčat)

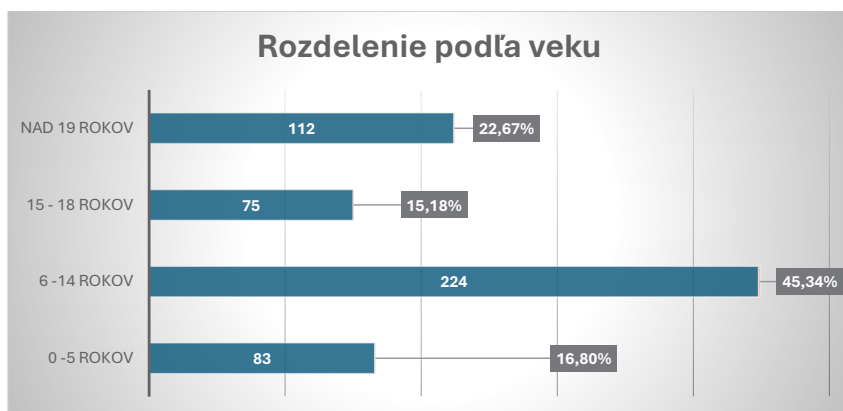
Graf č. 3:

- Z toho počet detí a mládeže do 18 rokov (vrátane): 382 (201 chlapcov a 181 dievčat)

5.2.3 Veková kategória nepočujúcich Rómov

Graf č. 4

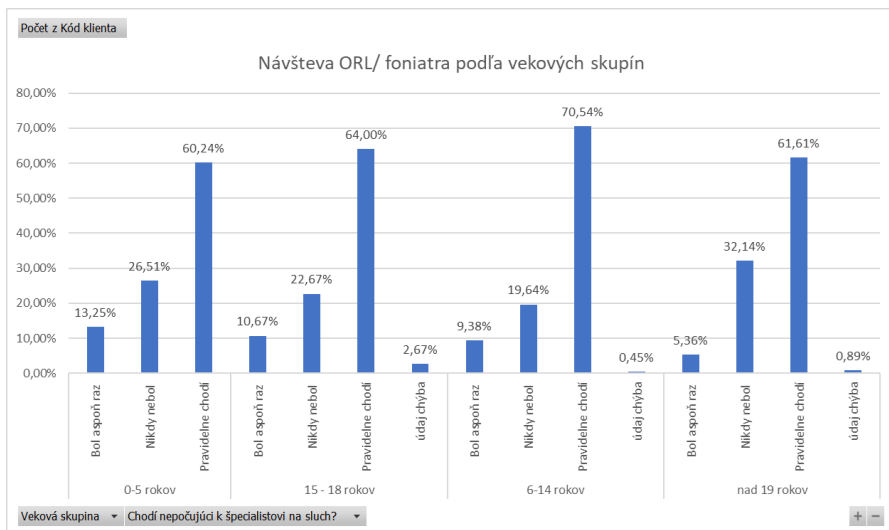
- Z grafu vyplýva, že veková štruktúra nepočujúcich osôb rómskeho pôvodu v skúmanej vzorke je rozložená nasledovne: najväčšiu skupinu predstavujú osoby vo veku 6-14 rokov (224), čo poukazuje vysoký podiel detí v školskom veku.
- Druhou skupinou sú osoby nad 19 rokov (112 osôb), ktoré predstavujú dospelú populáciu s potenciálne odlišnými potrebami, napríklad v oblasti zamestnania či sociálnej integrácie.
- Veková skupina 15-18 rokov (75), čo odráža menší počet ľudí, ale stále významný počet nepočujúcich mladistvých.
- 0-5 rokov (83) ide o závažný problém, ktorý súvisí s potrebou diagnostiky a intervencie v tomto vekovom období.

5.2.4 Miera návštevnosti ORL/foniatria podľa vekových skupín

Účelom výskumu bola analýza, či osoby s poruchami sluchu z marginalizovaného prostredia pravidelne navštevujú odborných lekárov, konkrétne otorinolaryngológov (ORL) alebo foniatrov. Táto analýza bola zameraná na identifikáciu dostupnosti zdravotnej starostlivosti pre danú skupinu, s cieľom pochopiť rozsah využívania odborných služieb a odhaliť možné bariéry, ktoré bránia včasnej diagnostike pri poruchách sluchu. Výsledky majú poskytnúť dôležité informácie pre zlepšenie prístupu k zdravotnej starostlivosti v sociálne vylúčených komunitách. Nakoľko z lekárskeho odboru sa tejto problematike pridelenia načúvacích prístrojov venuje FONIATRIA – subšpecializácia, v rámci ušno-nosno-krčného lekárstva.³⁴

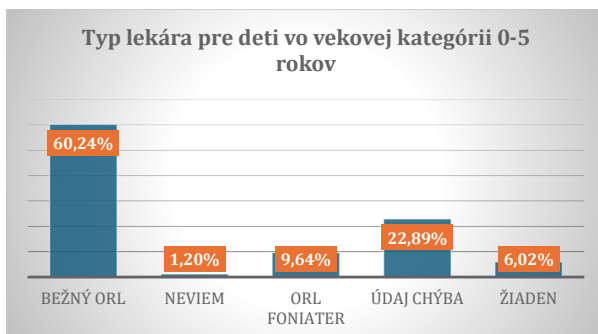
³⁴ Pozri viac KULICH, R. – RADIČOVÁ, L.: *Štandardný diagnostický a liečebný postup pri kompenzácií poruchy sluchu načúvacími prístrojmi u detí*. Bratislava: Ministerstvo zdravotníctva. 2021. Dostupné na internete: https://www.health.gov.sk/Zdroje?/Sources/dokumenty/SDTP/standardy/15-5-2021/22_1_SDLP-pri-kompenzácii-poruchy-sluchu-nacuvacimi-pristrojmi-u-deti-Pneumologia-a-fizeologia.pdf

Graf č. 5

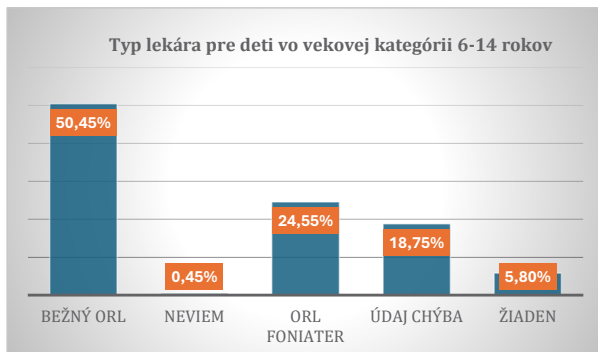
- Takmer štvrtina zo všetkých osôb podľa dotazníkového šetrenia navštevuje alebo navštívilo foniatra, vyše 40% navštevuje alebo navštívilo so sluchovým problémom bežného ORL lekára.

Graf č. 6

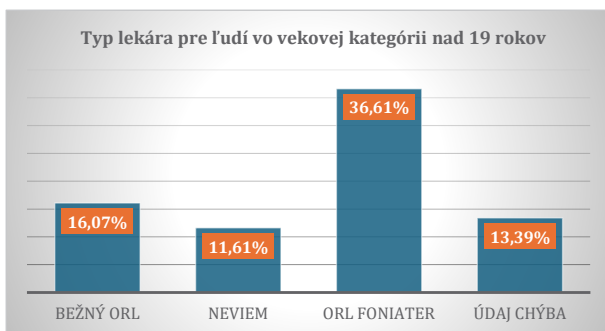
- Bežne navštevujú ORL deti vo veku 0-5 rokov, kde lekári nemajú oprávnenie predpisovať načúvacie prístroje, a to celkovo 60%. Návšteva špecialistu FONIATRIA podľa vekových skupín 0-5 rokov navštevuje alebo navštívilo ORL iba takmer 10%.

Graf č. 7

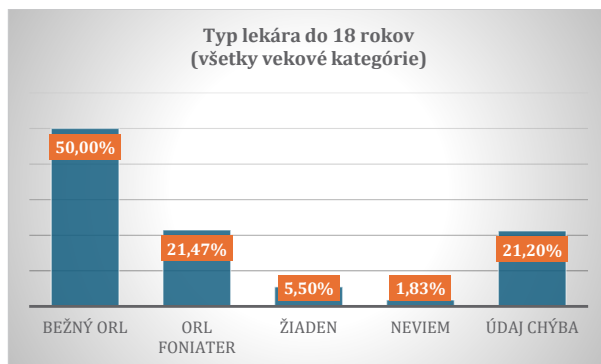
- Vo veku 6-14 rokov je to už takmer 25%, vo veku 15 – 18 rokov vyše 25%.

Graf č. 8

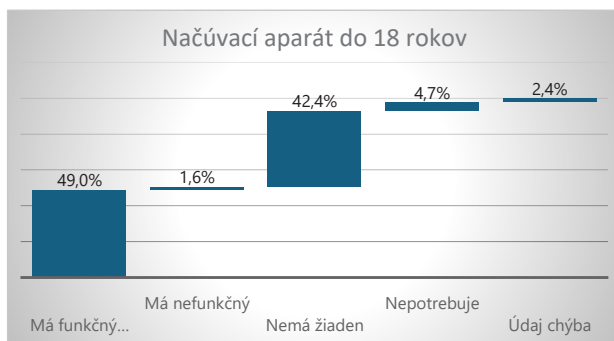
- Vo vekovej skupine nad 19 rokov ORL foniatra navštevuje takmer 40% klientov s problémami so sluchom.

Graf č. 9

- Vo vekovej skupine do 18 rokov chodí pravidelne k ORL alebo k foniatrovi 67% osôb, vyše pätina klientov u týchto lekárov nebola nikdy.

Graf č. 10

- Vo vekovej skupine do 18 rokov má funkčný načúvací prístroj takmer polovica osôb, ale vyše 42% nemá žiaden načúvací prístroj, hoci by ho podľa odhadu asistentov podpory a zdravia potrebovali.

5.2.5 Jazyková deprivácia nepočujúcich Rómov

Komunikačné a sociálne kompetencie sú vo vzájomnom vzťahu. Potreba socializácie u detí so sluchovým postihnutím sa znižuje, ak zažíva dieťa opätovné komunikačné bariéry a nepochopenie u počujúcich osôb. Jeho komunikačný deficit nutne spôsobuje nízku sociálnu zrelosť. Nedostatočná sebareflexia a sebapoňatie u týchto detí sú spúšťačmi problémovej sociálnej adaptácie v spoločnosti. Keď dieťa so sluchovým postihnutím nemá dostatok príležitostí rozvíjať sociálne vnímanie, stáva sa závislým na počujúcom okolí, rodičoch či pedagógoch. Rovnako sa prehlbuje jeho vnútorný konflikt (s vlastnou identitou) alebo konflikt s okolím. Súčasne je dôležité poznamenať, že negatívnu úlohu zohrávajú aj samotní vychovávatelia, ktorí zlyhali vo svojej úlohe. Komplikovanú edukáciu nepočujúcich obhajujú tým, že nepočujúce deti sú natoľko odlišnou a špecifickou skupinou, ktorej je veľmi ťažké porozumieť a tým pádom u nich nie je možná zmysuplná edukácia.³⁵

U nepočujúcich sa podľa Potměšila vyskytujú niektoré formy negatívnej sebareflexie. Sebaobviňovacie tendencie, zlostné reakcie, nenávisť voči svojmu handicapu, frustračné postoje, bezmocné stavy, previnilé pocity, pokus o izoláciu, cielená uzavretosť, nedôverčivosť voči druhým, konflikt s vlastnou identitou. Tieto sebaobviňovacie tendencie vznikajú v dôsledku zlých skúseností, vzniknutých z problematických interakcií s druhými. U osôb so sluchovým postihnutím sú zdravé medziľudské vzťahy indikátorom ich zdravého sebapoňatia.³⁶

Krahulcová upozorňuje na ohrozený citový vývoj u detí so sluchovým postihnutím, ktorý má priamu kontinuitu na emocionálnu oblasť dieťaťa. Odkazuje na podnetovú depriváciu, úzkostné, frustračné a stresové stavy, ktoré dieťa so sluchovým postihnutím v rámci vývoja zažíva veľaokrát v medziľudských interakciách v rodine a v širšom v okolí, v dôsledku opakovaného sklamaní a nepochopenia v komunikačných procesoch. V pomere s intaktnými deťmi sa v literatúre uvádza, že deti so sluchovým postihnutím sú častejšie neurotické, trpia perinatálnymi traumami, emocionálnymi poruchami alebo mozgovými dysfunkciami, vykazujú vážne psychopatologické prejavy, ktoré treba eliminovať psychiatrickou liečbou či hospitalizáciou.³⁷

³⁵ KRAHULCOVÁ, B.: *Komunikační systémy sluchově postižených*. Praha: Beakra, 2014. s. 106

³⁶ POTMĚŠIL, M.: *Sluchové postižení a sebareflexe*. Praha: Karolinum, 2007. s. 12

³⁷ Ibidem

Emocionálne poruchy u osôb so sluchovým postihnutím sú podľa Meadowa a Greenberga vyvolané zníženou sociálnou adaptabilitou, konkrétne nízkou úrovňou sociálneho chápania a pocitom závislosti. Bazálna príčina leží v obojsmernej nedostatočnej komunikácii, a de facto sa jedná o bludný kruh, kde nepočujúce dieťa nenachádza pochopenie u počujúcich, zároveň počujúce okolie nechápe nepočujúce dieťa a nie je tak schopné vyhovieť jeho potrebám. Problematika emočnej stability u osôb so sluchovým postihnutím nie je prebádaná dôsledne, pretože v oblasti výskumu a medicíny chýbajú odborníci, ktorí by vedeli posunkový jazyk, súčasne je diskutabilná otázka štandardizovaných diagnostických testov, ktoré nezohľadňujú osobnostné špecifiká osôb so sluchovým postihnutím. Testovanie emočnej lability u osôb so sluchovým postihnutím je neobjektívne, súčasne úprava testovania však vedie k tomu, že výsledky v porovnaní s výsledkami bežnej populácie sa stávajú orientačnými.³⁸

Slovenský jazyk funguje pre nepočujúce deti ako cudzí jazyk. Slovenčina sa im javí ako problémová, preto, že ju nevnímajú prirodzenou cestou (sluchom), „kanál pre prirodzené osvojovanie hovorenej reči je im uzavretý: nepočujú, teda nemajú čo napodobňovať.“³⁹ Všetky pravidlá slovenčiny, ktoré bežné počujúce dieťa vníma v priebehu celého detstva a spontánne si ich osvojuje, si nepočujúce deti uvedomujú oneskorene, nútene a sprostredkovane. Čo je tiež jedna z príčin ich nízkej gramotnosti. Napríklad Potměšil vníma skupinu osôb so sluchovým postihnutím v jazykovej oblasti ako špecifickú. Pojednáva o dôležitosti jazykového povedomia, ktorá má priamy vplyv na ich ontogenetický vývoj, vzdelanostnú úroveň, učebnú motiváciu a prístup k majoritnému jazyku. Negativisticky ladené postoje nepočujúcich k vzdelaniu a zdokonaľovaniu sa v slovenskom jazyku sú zapríčinené osobnými frustrujúcimi skúsenosťami, vysokou mierou chybovosti v slovenskom jazyku a obťažnou zrozumiteľnosťou písaného textu. Okrem týchto faktorov je to ovplyvnené predovšetkým nedostatočným či chýbajúcim procesom uvedomovania si jazyka v rámci rodinnej výchovy.⁴⁰

³⁸ Ibidem

³⁹ KOMORNÁ, M.: *Psaná čeština českých neslyšících - čeština jako cizí jazyk*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. s. 46 - 47

⁴⁰ POTMĚŠIL, M.: *Psychosociální aspekty sluchového postižení*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. s. 14

Najdôležitejšiu úlohu pri budovaní identity a možnosti začleniť sa do spoločnosti zohráva jazyk. Nepočujúci Rómovia čelia špecifickým výzvam spojeným s bezjazyčnosťou a depriváciou, ktoré majú významný vplyv na ich sociálny a vzdelávací rozvoj.

Bezjazykovosť alebo „utopenie v jazyku“ je termín, s ktorým do odbornej literatúry prispela profesorka Macurová. Charakterizuje stav, keď nepočujúce deti *„nemávajú v rozhodujúcich fázach vývoja, v tzv. kritickom období, k dispozícii vlastne jazyk žiadny, nič, čo by mohlo efektívne fungovať ako sprievodca mentálnych aktivít, ako nástroj reprezentácie sveta, jeho kategorizácia, zamyslenie.“*⁴¹ Jungwirthová dopĺňa, že nedostatočne osvojený jazyk v kritickom období implikuje k problémovému osvojovaniu ďalších jazykov, vrátane neschopnosti zvládnuť hovorenú reč.⁴² Deti so sluchovým postihnutím v počujúcich rodinách sú predovšetkým vedené k hovorenej reči, čo prispieva k nedostatočnému pochopeniu a používaniu jazyka.

Tieto komunikačné ťažkosti podľa Krahulcovej u nich generujú verbálny apetít. *„Slovná zásoba kongenitálne a prelingválne nepočujúceho dieťaťa je z kvalitatívneho a kvantitatívneho hľadiska značne redukovaná v podmienkach akustického prístupu.“*⁴³ Zatiaľ čo nepočujúce dieťa v nepočujúcej rodine má nespornú výhodu v tom, že jeho ontogenéza v jazykovej oblasti je časovo postupná ideálnym spôsobom. Dieťa si totiž osvojuje prirodzený jazyk a zoznamuje sa s jednoznačnými a pre neho zrozumiteľnými znakmi. Vytvára si určité povedomie o jazyku, o jeho pojmosloví a využití v socializácii. Toto všetko musí nastať v procese profesionálneho učenia sa posunkového jazyka a za prítomnosti istých podmienok, aby sa posunkový jazyk stal základným prvkom prirodzeného jazykového vývoja.

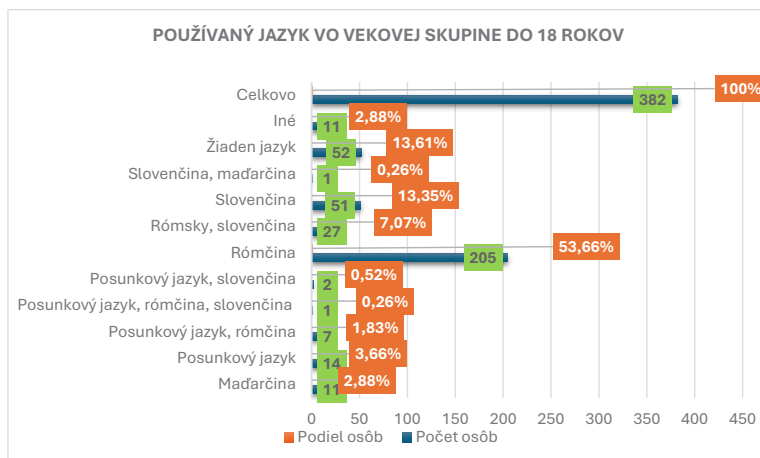
Ako vyplýva z grafu získaného z výskumu, že väčšina nepočujúcich osôb v skúmaných lokalitách nepoužíva posunkový jazyk ako hlavný komunikačný nástroj. Tento fakt poukazuje na bezjazyčnosť a depriváciu, čo má vážny dopad na ich schopnosť komunikovať a integrovať sa do spoločnosti. Tieto výsledky poukazujú na naliehavú potrebu cielej intervencie zameranej na rozvoj posunkového jazyka v marginalizovaných rómskych komunitách vrátane tvorby vzdelávacích programov pre rodičov, školenia pedagógov, ktorí pracujú s nepočujúcimi deťmi a zvyšovania povedomia o posunkovom jazyku ako nástroja na prekonávanie jazykovej deprivácie.

⁴¹ Ibidem

⁴² HORÁKOVÁ, R.: *Surdepédie: texty k distančnému vzdělávání*. Brno: Paido, 2011. s. 23.

⁴³ KRAHULCOVÁ, B.: *Komunikační systémy sluchově postižených*. Praha: Beakra, 2014. s. 107

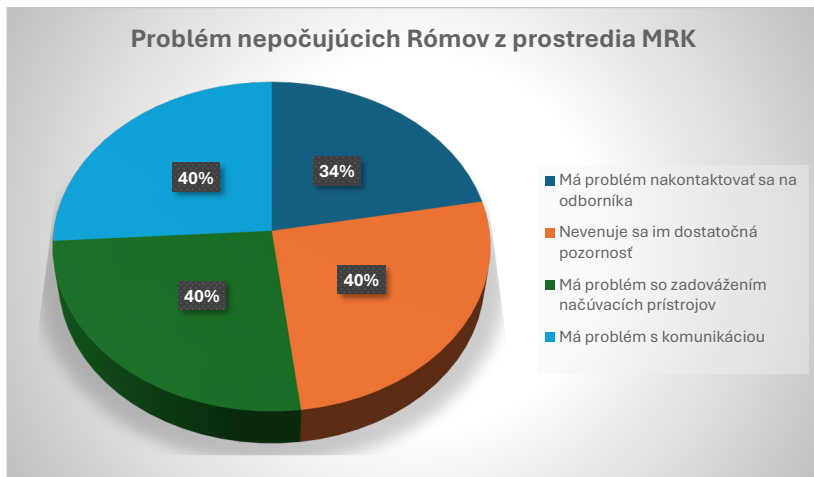
Graf č. 11

- Najčastejšie používaným jazykom nepočujúcich do 18 rokov je rómsky jazyk (vyše 50%). Posunkový jazyk v kombinácii s rómskym a slovenským jazykom je najčastejšie používaný u 6% ľudí s problémami so sluchom. Slovenský jazyk je najpoužívanejší u približne 13% klientov, maďarský jazyk u necelých 3 % klientov. Vyše 13% klientov s problémami so sluchom podľa asistentov podpory a zdravia nepoužíva žiaden jazyk – to znamená dorozumievajú sa zvukmi, gestikuláciou.

5.2.6 Najčastejšie prekážky nepočujúcich v sociálne vylúčených lokalitách

Najčastejšie problémy, ktoré majú nepočujúci v lokalitách sú uvedené nižšie.

- Problém v lokalite je uvedený, ak má tento problém aspoň 1 zo zaznamenaných klientov. Z tohto prehľadu sú vyňaté obce, ktoré sú kategorizované ako „bez nepočujúcich“.
- Klienti z 34% obcí majú problém nakontaktovať sa na odborníka. V týchto prípadoch najčastejšie pomáha APZ. Podľa vedomostí APZ vo vyše 40% obciach nevenuje najbližšie okolie nepočujúcich dostatočnú pozornosť ich sluchovému problému.
- Vo viac ako štvrtine obcí zaznamenali APZ, že klienti majú problém so správnou diagnostikou. Toto môže byť aj tým, že diagnostika problému si môže vyžadovať viac ako jednu návštevu odborníka.

- V 40% obcí bol zaznamenaný problém so zadovážením či údržbou sluchových pomôcok. Pokiaľ ide o komunikáciu s blízkymi osobami, vo viac ako 40% obcí s ňou majú nepočujúci problém – sťažená komunikácia. Pri komunikácii s cudzími osobami je tento problém vnímaný vo vyše polovici obcí.

Medzi iné zaznamenané problémy nepočujúcich v lokalitách podľa dostupných popisných informácií asistentov podpory a zdravia patria:

- Problém s nakupovaním v samoobsluže.
- Náročné dochádzanie k špecialistom.
- Absencia školských a predškolských aktivít.
- Neprítomnosť asistentov pre nepočujúcich v základných školách, nemajú možnosť naučiť sa posunkový jazyk, majú problematický prístup k vhodnému a kvalitnému vzdelávaniu .
- Navštevujú špeciálne školy v krajských mestách (Košice, Prešov).
- Vysoká miera nezamestnanosti.
- Časté poruchy načúvacích prístrojov.
- Mnoho špecialistov je v Bratislave, jazyková bariéra medzi maďarsky hovoriacich klientoch.
- Stávajú sa terčom výsmechu, netolerancia od komunity, vyčlenenie zo skupiny rovesníkov, z rodiny.
- Sťažené zaradenie sa do kolektívu.
- Načúvacie prístroje musia zostať v škole.

Zhrnutie

Všeobecne sa usudzuje, že strata zraku je horšia ako strata sluchu. V súčasnosti však dochádzame k inému poznaniu. Zrak nás informuje o okolitom svete, sluch informuje o medziľudských vzťahoch, o niečom, čo je pre zdravie človeka ďaleko významnejšie. Veľmi dobre je tento aspekt vyjadrený v slovách hluchoslepej Američanky Heleny Kellerovej *„slepota oddeľuje človeka od vecí, hluchota od ľudí.“*⁴⁴

Toto „oddelenie od ľudí“ je spôsobené predovšetkým odlišnými komunikačnými možnosťami človeka, ktorý nemôže porozumieť reči svojho intaktného okolia sluchom. Dospelí aj deti, ktorí nepočujú, môžu ale plnohodnotne komunikovať posunkovým jazykom - ich komunikačné obmedzenie sa potom týka ich intaktnej väčšiny, ktorá posunkový jazyk neovláda. Komunita Nepočujúcich sa tak stáva jazykovou a kultúrnou menšinou každého štátu.

Komunikácia a komunikačné schopnosti patria k najdôležitejším ľudským schopnostiam. Komunikáciou rozumieme vzájomné odovzdávanie zdieľaných významov medzi ľuďmi, výmenu informácií, oznamovania a dorozumievania. Slúži na vytváranie, udržiavanie a pestovanie medziľudských vzťahov. Schopnosť rečovej komunikácie, je schopnosť vedome používať jazyk ako zložitý komunikačný systém znakov a symbolov a využívať ho vo všetkých jeho formách. Naša spoločnosť je obrazne povedané založená na komunikácii. Práve preto v súčasnosti získava stále väčší význam každá disciplína, ktorá sa komunikáciou zaoberá, počnúc počítačovou komunikáciou (internet), cez mediálnu komunikáciu (tlač, rozhlas, televízia) až po logopédiu, ktorá skúma narušenú komunikáciu a hľadá spôsob, ako ju zlepšiť. Bez komunikácie sa nezaobídeme, náš život v spoločnosti sa skladá z neustálych komunikačných aktov, interakcií s druhými ľuďmi. Fakticky ani nemožno nekomunikovať. Napríklad človek komunikuje aj tým, že odmieta s niekým hovoriť. Oznamuje svojmu okoliu, že mu daný človek možno nie je sympatický, alebo že sa ho niečím dotkol, alebo že práve nemá náladu sa s niekým baviť, alebo že je od povahy nepríjemný človek. Všetko vyplynie z kontextu danej situácie. Komunikáciu možno rozdeliť na verbálnu a neverbálnu.

⁴⁴ Ibidem, s. 15

Verbálna komunikácia znamená slovnú komunikáciu, tj. komunikačné procesy, ktoré sa vykonávajú pomocou hovorenej či písanej reči. Užíva reč tvorenú hláskami, slovami a vetami. Je viazaná na konkrétny jazyk (čeština, angličtina, nemčina, slovenčina) Do verbálnej komunikácie radíme aj posunkový jazyk. Ak neviem po rómsky, nemôžem s Rómom, ktorý iný jazyk ako rómčinu neovláda, komunikovať verbálne. Neverbálne však áno.

Neverbálna (mimoslovná) komunikácia znamená súhrn mimoslovných oznámení, ktoré sú vedome alebo nevedome odovzdávané druhým. Do neverbálnej komunikácie môžeme zaradiť na jednej strane vokálne fenomény, napr. spôsob rozprávanie (ak niekto hovorí rýchlo alebo pomaly), intenzitu hlasu (či niekto kričí, hovorí primerane hlasno alebo takmer šepká), pauzy, zámlky v reči i prerieknutie, a na strane druhej novokálne fenomény. Príkladom je aj udaná informácia asistentov podpory a zdravia: „*dorozumievajú sa krikom a gestami*“.

Tie sú niekedy nazývané „reč tela“. Zahŕňame do nich mimiku – výraz tváre, gestá, držanie tela, očný kontakt, to ako blízko alebo ďaleko od nás druhý stojí, čo robí s rukami a podobne. Neverbálna komunikácia má historickú prioritu pred verbálnou komunikáciou, pretože oznamovanie slovami prichádza ďaleko neskôr ako oznamovanie významov a pocitov, neverbálnym spôsobom ako vo vývoji ľudstva, tak vo vývoji jedinca.

Neverbálna komunikácia sa vôľou ovláda horšie ako verbálna komunikácia. Napríklad pri rozčúlení môžeme kontrolovať, čo druhému hovoríme, ale naše rozčúlenie prezradí brunátna tvár, zvýšený či preskakujúci hlas, zatŕté päsť, škripajúce zuby a pod. Z neverbálnej komunikácie väčšinou spoznáme postoj a vzťah druhého človeka k nám. Pre deti s oneskoreným vývojom reči je neverbálna komunikácia často jedinou možnosťou, ako sa dorozumieť s okolím. Kľúčový význam vo vývoji reči má komunikácia matky s dieťaťom. Nepočúcemu dieťaťu musíme vždy sprostredkovať svet vizuálnou cestou.

Výskum zameraný na nepočujúcich Rómov z marginalizovaného prostredia odhalil závažné výzvy spojené s prístupom zdravotnej starostlivosti, komunikácie a začlenenia sa do spoločnosti. Jedným z kľúčových zistení bola nízka miera využívania špecialistov, čo poukazuje na problematiku včasnej diagnostiky pri poruchách sluchu.

Z grafov a údajov získaných počas výskumu vyplynulo, že značná časť nepočujúcich Rómov trpí jazykovou depriváciou, ktorá prehĺbuje ich sociálnu izoláciu. Prevažná väčšina osôb so sluchovým postihnutím nemá prístup k posunkovému jazyku, ani k iným alternatívnym formám komunikácie. Táto situácia má závažné dopady na vzdelávanie, integráciu a kvalitu života nepočujúcich Rómov.

Na základe týchto tvrdení je zjavné, že daný problém si vyžaduje multidisciplinárne riešenie. Pri vzdelávaní nepočujúcich detí je dôležité zabezpečiť prístup ku kvalitným tlmočníkom a pedagógom, ktorí majú skúsenosti s vyučovaním nepočujúcich žiakov a sú schopní so žiakmi efektívne komunikovať prostredníctvom posunkového jazyka. Okrem toho je potrebné zabezpečiť dostatočné technické vybavenie a pomôcky, ktoré umožnia kvalitné vzdelávanie nepočujúcich.

Aby mohlo byť dieťa v rámci vzdelávacieho procesu úspešné, musí ju najprv prijať za svoju. Škola by mala byť pre dieťa miesto, kam rado chodí, kde sa dobre cíti. Nepočujúce rómske deti, prichádzajúce do našich škôl so svojou špecifickou osobnostnou výbavou, nemajú vo väčšine nádej na úspech. Na školskom neúspechu detí sa podpisuje škola, ktorá sa vôbec nezaobráa tým, aké deti do nej chodia. Škola, do ktorej chodí väčšina rómskych žiakov so sluchovým postihom, by sa mala zamyslieť, čo vo svojej koncepcii zmeniť.

Škola by mala smerovať k vytvoreniu priaznivej atmosféry v škole / prístupu k deťom a ich rodičom. Zmena v organizácii výchovne vzdelávacieho procesu, zmene curricula – rozsah náplne výučby rómskych detí v počiatočných ročníkoch základnej školy a zodpovedajúcej voľbe metód a foriem výučby, ktorá je typická pre sluchovo postihnuté osoby.

Atmosféra v škole /školská klíma/. Základom dobrého školského štartu je nadviazanie vzájomných citových väzieb medzi učiteľom a žiakom, ktoré sú predpokladom na nájdenie komunikačného kódu. Aby mohlo vôbec dôjsť k zmysluplnej komunikácii medzi rómskym dieťaťom a nerómskym učiteľom, je potrebné, aby učiteľ rozumel správaniu žiaka, ak tomu by mal mať základnú povedomosť o sociálnej štruktúre rómskeho etnika a tiež znalosti v oblasti histórie, posunkového jazyka, rómskeho jazyka, kultúry Rómov, informácie o sociálnom zázemí žiakov.

Otvoriť školu rodičom. Všeobecným princípom vzdelávania rómskych detí je podľa nášho názoru prekonávanie vzájomného nepriateľstva a nedôvery medzi inštitúciou školy a Rómov. Ide o to, aby sa uzavretá rómska komunita otvorila škole a prijala ju za svoju. Ide o dlhodobý proces, ktorého iniciátorom musí byť škola. Tá v tomto prípade nie je iba

vzdelávacou inštitúciou, ale očakáva sa od nej aj práca v sociálnej oblasti, a to v oveľa širšom zábere, než je v školskej praxi bežné. Cieľom sociálnej činnosti školy je získať dôveru detí, ale aj ich rodičov. Učiteľ potrebuje byť s rodičmi v kontakte a ten nie je možný, ak pre nich škola predstavuje represívnu inštitúciu. Keď potom príde učiteľ do rodiny, je rodičmi automaticky považovaný za kontrolný orgán, teda za nepriateľa.

Ďalším podstatným problémom je jazyková bariéra. Jazyková bariéra je jedným z najväčších problémov školskej úspešnosti rómskych detí. Jedincom žijúcim v cudzine býva odporúčané, aby svoje deti doma učili výhradne materinský jazyk (posunkový jazyk) s tým, že dieťa, ktoré perfektne ovláda jeden jazyk sa potom v škole celkom rýchlo a ľahko naučí jazyk druhý. Platí, že aj slovenčina, rómčina bude pre nepočujúceho Róma cudzím jazykom. Problémom však je, že máloktorý Róm perfektne ovláda rómčinu, rodičia na svoje deti hovoria rómskym etnolektom slovenčiny a v škole sa u nepočujúcich rómskych detí potom jazyková bariéra prehĺbuje. V rómčine navyše chýbajú všeobecné pojmy, ktorým Rómovia v slovenčine nerozumejú, ich myslenie je konkrétne. Pre 1 rómske slovo existuje viac slovenských významov, ktoré možno použiť v nadväznosti na kontext situácie, čo rómske deti opäť ťažko rozlišujú. Napr. v rómčine sa používa jedno slovo pre slovenské významy veľký, dlhý, hlboký, vysoký. Pozitívny vzťah Rómov k rómskemu jazyku postupne mizne a podobne aj v prípade slovenského jazyka. Úspešnosť v škole závisí v značnej miere aj na jazykových kompetenciách. Platí, že ak dieťa nemá dostatočné jazykové kompetencie, nemožno očakávať dobrý výkon vo väčšine vyučovacích predmetov.

Pre Rómov typický štýl komunikácie, v ktorom dochádza k silnej akcentácii rôznych výrazových prostriedkov, neverbálneho charakteru (napr. intenzita hlasu, gestikulácia), je pre príslušníkov majority nezvyčajný a často býva nesprávne interpretovaný (ako hádka či útok). Nepočujúce dieťa väčšinou premieta, čo sa naučí vo vnútri svojej komunity – od rodičov. Pre Rómov to je štandardom, ktorý nič zvláštneho neznamena. Aj neverbálna komunikácia, ako gestá, mimika, dotyky, sú sociokultúrne ovplyvnené a líšia sa, čo môže viesť k nedorozumeniu vo vzájomnom kontakte.

Poskytnúť navrhované opatrenia, ktoré vyplývajú z grafov je náročné. Najdôležitejším nástrojom pre nepočujúcu rómsku komunitu je budovanie identity:

- **Podpora posunkového jazyka** – zavedenie posunkového jazyka ako základného komunikačného nástroja je nevyhnutné pre ich rozvoj v rôznych oblastiach. V prípade osvojenia si posunkového jazyka ako komunikačného prostriedku im umožní vyjadriť svoje pocity, myšlienky, čo prispieva k budovaniu sebadomia a schopnosť interakcie.
- **Rómsky jazyk** ako súčasť kultúrneho dedičstva by mal byť zachovaný a podporovaný v kombinácii s posunkovým jazykom, čím by sa zabezpečila jazyková kontinuita v rámci komunity.
- **Komunitné programy a podpory** – vytváranie podporných skupín pre nepočujúcich Rómov, kde by mohli zdieľať svoje skúsenosti a podporovať jeden druhého.
- **Zapojenie rodín nepočujúcich detí a širšej komunity** – osvetové aktivity zamerané na zvyšovanie povedomia o možnostiach a hodnotách nepočujúcich, komunikačných pomôcok a možnosti využitia ďalších kompenzácií.
- **Vzory v komunite** – Nepočujúci Rómovia potrebujú pozitívne vzory z radov nepočujúcich, ktorí dosiahli úspech a zároveň si zachovali svoju kultúrnu identitu. Ich schopnosť komunikovať prostredníctvom posunkového jazyka im umožňuje pracovať ako mentorom, čím prispievajú k zvyšovaniu šancí naučiť ich posunkový jazyk.
- **Zavedenie odborov na vysokých školách** - špeciálni pedagógovia, pomáhajúce profesie a ďalší, ktorí výlučne prichádzajú do styku s rómskou komunitou by získali zručnosti v posunkovom jazyku, čo je nevyhnutné pre prácu s nepočujúcimi klientmi. Súčasťou by boli praktické stáže v komunitách MRK, školách a zdravotníckych zariadeniach alebo v neziskových organizáciách. Je potreba vykonať ďalšie prehĺbujúce výskumy kvalitatívneho a kvantitatívneho charakteru na reprezentatívnych vzorkách.

Osoby so sluchovým postihnutím sú veľmi často obmedzené pri vzájomnej komunikácii s počujúcimi ľuďmi. Jedna z oblastí, kde sa tieto dve skupiny často stretávajú a potrebujú tak vyriešiť najvhodnejší spôsob vzájomnej komunikácie je práve návšteva zdravotníckych zariadení. Oblasť zdravia tvorí jednu z najdôležitejších súčastí ľudského života. Každý človek si praje pri návšteve lekára dostať dostatočné a zrozumiteľné informácie o svojom zdravotnom stave. Len dobre poučený a informovaný pacient sa môže cítiť v rozhovore s lekárom ako rovnocenný partner a dokáže správne spolupracovať. Z celej skupiny sluchovo postihnutých som sa podrobnejšie zamerlal na nepočujúcich. Práve oni sa stretávajú s najväčšími problémami pri komunikácii s počujúcimi ľuďmi. Táto skutočnosť je daná využívaním odlišných komunikačných systémov.

Vplyv vzájomného dorozumievania je dôležitý pre výsledok práce lekárov. Nepočujúci sa často nedokáže zrozumiteľne vyjadriť, z čoho vyplýva aj možnosť rizika chybnjej diagnózy. Vplyvom nedostatočných informácií sa vyšetrenie môže obmedziť iba na odstránenie objektívnych nálezov, nie na odstránenie príčiny choroby. Nepočujúci majú inú úroveň vnímania, iné spôsoby dorozumievania a iné možnosti nadobúdania informácií.

Prejavy a správanie nepočujúcich sa vyznačujú niekoľkými špecifickými odlišnosťami, na rozdiel od správania napr. nedoslýchavých či ohluchnutých osôb. Patrí sem zvuková stránka hovoreného prejavu, znížená znalosť gramatiky, nízka informovanosť a niektoré špecifické prvky v správaní. Z týchto dôvodov sa stáva, že sú niekedy nepočujúci považovaní za mentálne retardovaných či duševne chorých v dôsledku odlišného správania. Ako omyl je posudzovať reč a správanie nepočujúcich podľa zvyklostí počujúcich ľudí.

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť aj ďalší významný moment pri komunikácii s nepočujúcimi pacientmi. Strnadová ho charakterizuje priamo ako „celoživotný problém nepočujúcich.“ Ide o veľký nedostatok bežných informácií až extrémnu neinformovanosť. Z jazykových dôvodov je väčšine nepočujúcich nedostupná náučná aj odborná literatúra. Z toho vyplýva, že nepočujúci často nevedia to, čo je medzi počujúcimi všeobecne známe. „V niektorých smeroch má dospelý nepočujúci človek menej informácií ako počujúce dieťa.“

Z tejto komunikačnej bariéry následne vyplýva informačná bariéra. V dôsledku neinformovanosti môže dochádzať často aj k horšej spolupráci pri liečbe. Z neznalosti podstaty ochorenia môže viesť k podceňovaniu príznakov choroby, alebo naopak k nedodržiavaniu pravidiel liečebného režimu.

Pre osoby so sluchovým postihnutím je veľmi dôležité klásť najvyššie nároky na spôsob vzájomnej komunikácie. Pre zdravotnícky personál je veľmi dôležité vedieť, aký konkrétny spôsob komunikácie nepočujúci pacient preferuje, a pomocou ktorého je schopný prijať maximum zrozumiteľných informácií. Preto je nevyhnutné, aby aj pre osoby so sluchovým postihnutím sa garantovala rovnosť v prístupe zdravotnej starostlivosti. Je potrebné, aby osoby, ktoré sprevádzajú nepočujúce osoby na vyšetrenie ovládali sčasti základy posunkového jazyka. Je to dôležité pri preklade a vykonávaní osvetu o správnom liečebnom postupe z podnetu lekára.

Platí, že každý z nás potrebuje niekam patriť. Idea kultúry nepočujúcich, ktorú sme zasvätili našej práci, nie je iba abstraktným konštruktom, tvorí reálny referenčný rámec pre zmysuplnú orientáciu vo svete ticha. Nepočujúcim umožňuje náležať do jedného z mnohých ľudských spoločenstiev s bohatou históriou, jedinečným jazykom a spoločne zdieľanými skúsenosťami, vzory správania, hodnotami a ideami.

Kultúra nepočujúcich spája v budúcich cieľoch, púta ich k dedičstvu minulosti a predovšetkým dáva zmysel ich existencii v súčasnom svete. V rámci kultúry môžu nepočujúci existovať ako ľudia a necítiť sa len ako „nevydarený“ počujúci.

Koncept kultúry nepočujúcich novo nadobudol na význame v súvislosti s rozvojom metód genetického inžinierstva. Génové „opravy“ nepočujúcich detí sú vážnou a reálnou hrozbou pre nepočujúce komunity a posunkové jazyky po celom svete. V boji s eugenikou sa stala kultúra nepočujúcich mocnou zbraňou – alternatívny pohľad na fyzické postihnutie vniesol do lekárskeho prostredia mnoho etických otázok. Situácia nepočujúcim nepraje ani v oblasti chirurgie – rehabilitačné programy, ktoré nasledujú kochleárnu implantáciu silne pripomínajú oralistické metódy z prelomu 19. a 20. storočia a často úplne vylučujú používanie posunkového jazyka. Zatiaľ čo u počujúcich detí je bilingválnosť vnímaná ako pozitívny a žiaduci jav, nepočujúcim deťom s kochleárnymi implantátmi je odopieraná.

Zatiaľ čo vedci usilovne pracujú na identifikácii génov, ktoré majú na svedomí hluchotu, kurzy posunkových jazykov sú populárnejšie viac ako kedykoľvek predtým. Tieto protichodné tendencie sú jedným z najpodivnejších rozporov začiatku 21. storočia – odstránenie hluchoty na jednej strane a oceňovanie jazyka, ktorý vznikol ako následok, na strane druhej. Je v záujme nás všetkých, aby sme si rozmanitosť vážili, pretože je možné, že „naša spoločná ľudská podstata netkvie v tom, čo máme spoločné, ale v tom, v čom sa líšime, a s akou podivuhodnou ľudskosťou sme sa týmto rozdielom prispôbili.“

POUŽITÁ LITERATÚRA

ARMSTRONG, D. - STOKOE, W. - WILCOX, S.: *Gesture and the Nature of Language*. 1995. Cambridge: Cambridge University Press.

BALDWIN, S.: *Pictures in the Air: The Story of the National Theatre of the Deaf*. 1994. Washington, D. C.: Gallaudet University Press.

BOAS, F.: *Anthropology and Modern Life*. 1986. New York: Dover Publications, Inc.

LANE, H.: *Ethnicity, Ethics and the Deaf-World*. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 2005. vol. 10, no. 3, pp. 291-310. Dostupné online na: <<http://jdsde.oxfordjournals>

MACUROVÁ, A.: *Gesta a mimika – a dorozumívání neslyšících*. Čestina doma a ve světě, 1996. roč. 4, str. 58 – 60. Dostupné online na: <<http://ruce.cz>>

MACUROVÁ, A.: *Poznáváme český znakový jazyk*. 2001. Speciální pedagogika, roč. 11, č. 2, s. 69–75.

MACUROVÁ, A. - NOVÁKOVÁ, R.: *Poznáváme český znakový jazyk: Český znakový jazyk v kontaktu*. 2008. Speciální pedagogika, roč. 18, s. 278 – 298

MERRIAM, S.: *Introduction to Qualitative Research*. 2005. San Francisco: John Wiley & Sons, Inc.

PADDEN, C.: *Deaf community and the Culture of Deaf People*. In: WILCOX, S. (ed.) *American Deaf Culture: An Anthology*. 1989. Burtonville: Linstok Press, 1989. pp. 1-16. ISBN 0-932130-09-7.

PADDEN, C. - HUMPHRIES, T.: *Deaf in America: Voices from a Culture*. 1988. USA: Harvard University Press. ISBN 0-674-19423-3.

PADDEN, C. - HUMPHRIES, T.: *Inside Deaf Culture*. 2005. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 0-674-01506-1

PATTON, M.: *Qualitative evaluation and research methods*. 1990. London: Sage Publications. ISBN 0-8039-3779-2. Dostupné online na: <<http://digilib.bc.edu/reserves/sc794/leac/sc79402.pdf>>

PETRUČIOVÁ, J.: *Multikulturalismus, kultura, identita*. 2005. Ostrava: Ostravská Univerzita. ISBN 80-7368-083-1.

PRŮCHA, J.: *Multikulturní výchova: teorie - praxe - výzkum*. 2001. Praha: ISV nakladatelství. ISBN 80-85866-72-2

- BAKER, C. - COKELY, D.: *American Sign Language: A Teacher's Resource Text on grammar and Culture*. 4th edition. 1999. Washington, D.C.: Gallaudet University Press. ISBN 0 930323-85-8.
- BARKER, C.: *Cultural studies: Theory and Practice*. London: 2000. Sage. ISBN 0761941568
- COHEN, A.: *The Symbolic Construction of Communities*. 1985. London: Tavistock. ISBN 0-203-13168-1.
- DESSELLE, D. - PEARLMUTTER, L.: *Navigating Two Cultures: Deaf Children, SelfEsteem, and Parents' Communication Patterns*. Children Schools, 1997, vol. 19, no. 1, pp. 23-30. Dostupné online na: <http://web.ebscohost.com>
- EPSTEIN, S.: *The Self-concept revisited*. *American Psychologist*, 1973, vol.28, pp. 404-416. Dostupné online na: <http://web.ebscohost.com>
- FOSTER, S.: *Social Alienation and Peer Identification: A Dialectic Model of the Development of Deaf Community*. A Technical report. Rochester: National Technical Institute for the Deaf. Dostupné online na: <http://web.ebscohost.com>
- FOSTER, S. - KINUTHIA, W.: *Deaf Persons of Asian American, Hispanic American, and African American Backgrounds: A Study of Intraindividual Diversity and Identity*. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 2003, vol. 8, no. 3, pp. 271 – 290. Dostupné online na:
- KLUWIN, T. N.: *The interaction of race, gender and social class effects in the education of deaf students*. *American Annals of the Deaf*, 1994, vol. 139, no. 5, pp. 465-471. Dostupné online na: <http://web.ebscohost.com>
- LADD, P.: *Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood*. 2003. Clevedon: Multilingual Matters LTD. ISBN 1-85359-546-2.
- WEBER, M.: *Metodologie, sociologie a politika*. 1998. Praha: Oikymenh. ISBN 978-80-7298-389-6.
- WOLBERS, K.: *Cultural factors and the achievement of Black and Hispanic deaf students*. *Multicultural Education*, 2002, vol.10, no. 1, pp. 43 – 48. Dostupné online na:
- BARTOŇOVÁ, M. - BYTEŠNÍKOVÁ, I.: *Předškolní vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami: Preschool education of children with special educational needs*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-6044-9.
- HORÁKOVÁ, R.: *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0084-0.
- HORÁKOVÁ, R.: *Surdopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-225-3.
- LANE, H.: *Pod maskou benevolence: zneschopňování neslyšící komunity*. Praha: Karolinum, 2013. Lingvistika (Karolinum). ISBN 978-80-246-2449-5.

KOMORNÁ, M.: *Psaná čeština českých neslyšících - čeština jako cizí jazyk*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87218-29-7.

JUNGWIRTHOVÁ, I.: *Dítě se sluchovým postižením v MŠ a ZŠ*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0944-7.

POTMĚŠIL, M.: *Psychosociální aspekty sluchového postižení*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 9-788021-051843.

POTMĚŠIL, M.: *Sluchové postižení a sebereflexe*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1300-0.

PRÍLOHA

NÁVOD NA VYPLNENIE DOTAZNÍKA

Pomocou tohto krátkého dotazníka chceme zistiť, či sú v miestnej rómskej komunite mladí ľudia, ktorí majú problémy so sluchom.

Mladými ľuďmi sa myslia tí, ktorí majú 18 rokov alebo menej. Informácie o starších klientoch prosím nevyplňajte.

Problémami so sluchom sa myslí, ak je niekto úplne nepočujúci alebo je nedoslýchavý alebo potrebuje načúvacie zariadenie. Nie je dôležité, či má človek problémy so sluchom už od narodenia, alebo mu začali sami od seba až neskôr alebo vznikli dôsledkom úrazu alebo ochorenia.

Ako vyplniť dotazník:

- Dotazník vyplnía APZ podľa svojich vlastných vedomostí o lokalite
- Ak je v obci viac APZ, každý vyplnía dotazník za svojich klientov
- Dotazník nikdy nevyplnía nepočujúci klient ani jeho rodič
- Dotazník odporúčame vyplniť počas pracovného času určeného na administratívu
- Keď má APZ problém niečo v dotazníku vyplniť, opýta sa svojho koordinátora

Dotazník má dve časti:

Prvá strana dotazníka: INFORMÁCIE O KONKRÉTNÝCH NEPOČÚJÚCICH KLIENTOCH

Na prvej strane APZ najprv vyplní svoje meno a priezvisko. Následne vyplní informácie o konkrétnych nepočujúcich. Každému nepočujúcemu klientovi zodpovedá jeden riadok v dotazníku. Ak máte v lokalite napríklad sedem nepočujúcich mladých klientov, tak vyplníte v dotazníku sedem riadkov. Ak neviete na niektorú otázku o konkrétnom klientovi odpovedať, napíšte NEVIEM.

Prí každom nepočujúcom klientovi vyplníte nasledovné informácie:

Kód klienta (zo zoznamu klientov) - uveďte kód klienta, ktorý máte v zozname klientov. Ak klient zatiaľ kód nemá, vytvorte ho a do zoznamu si ho zapíšte. V prípade, ak daná osoba nie je klientom APZ a ani zrejme ani nikdy nebude, kód mu neprideľujte a do políčka napíšte „nie je klient“, ostatné však vyplňte.

*ak je viac klientov navzájom blízka rodina (súrodenci, deti) , možno túto skutočnosť vhodne zaznačiť do dotazníka

*ak je nepočujúci rodina APZ a teda nie je klient, aj tak by sa mal v dotazníku objaviť

Obec - uveďte, v akej obci sa klient najčastejšie zdržiava.

Pohlavie klienta – vyplňte jednu z týchto dvoch možností:

- chlapec
- dievča

Vek klienta - uveďte, koľko má klient rokov. Ak neviete presne, uveďte aspoň približný vek.

Akým jazykom nepočujúci najčastejšie hovorí?- vyplňte jednu z týchto piatich možností:

- rómsky
- slovenský
- maďarský
- posunková reč (oficiálna, napr. naučená v škole pre nepočujúcich)
- gestikulácia (keď klient len ukazuje rukami na veci alebo na ľudí)

Chodí nepočujúci k špecialistovi na sluch? - vyplňte jednu z týchto troch možností

INFORMÁCIE O CELKOVEJ SITUÁCII NEPOČÚJÚCICH V LOKALITE

- **Nikdy nebol** – do dotazníka napíšeme o klientovi toto, ak klient nikdy nebol u žiadneho špecialistu na sluch
- **Pravidelne chodí** – do dotazníka napíšeme o klientovi toto, ak klient pravidelne chodí k špecialistovi na sluch
- **Bol aspoň raz** – do dotazníka napíšeme o klientovi toto, ak klient špecialistu navštívil, môže mať určenú aj diagnózu, ale nie je s lekárom v pravidelnom kontakte

Typ špecialistu na sluch: - ak bol klient u špecialistu aspoň raz, tak vyplňte jednu z týchto dvoch možností:

- **bežný ORL** – ušno nosno krčný lekár
- **ORL foniater**

*zároveň je možné pri tejto otázke zapísať do dotazníka meno lekára - špecialistu

Má nepočujúci načúvací prístroj? - vyplňte jednu z týchto štyroch možností

- **Má funkčný prístroj** – do dotazníka napíšeme toto, ak má klient funkčný prístroj, ktorý môže stále používať
- **Má nefunkčný** - do dotazníka napíšeme toto, ak prístroj nefunguje dobre alebo ho klient nemôže používať celý čas
- **Nemá žiaden** – do dotazníka napíšeme toto, ak klient prístroj nemá vôbec, ale potreboval by ho
- **Nepotrebuje** – do dotazníka napíšeme toto, ak klient nemá prístroj, pretože ho nepotrebuje

*neobvyklé situácie je možné vypísať do poznámky v dotazníku napríklad ak dieťa nemá prístroj doma, kúpili si ho sami, požičiava si ho a podobne.

Druhá strana dotazníka: INFORMÁCIE O CELKOVEJ SITUÁCII NEPOČÚJÚCICH V LOKALITE

Na druhej strane dotazníka sa nachádzajú otázky, ktoré sa týkajú situácie nepočujúcich ako celku. **Rámček A** obsahuje niekoľko otázok. Zakrúžkujte pri každej z nich vhodnú odpoveď (**áno/nie**).

V prípade otázky: Nevedia sa nakontaktovať na zdravotného špecialistu – toto sú napríklad situácie, kedy klient nevie dostať termín u lekára, lekár ho nechce zobrať, tvrdí že má plno, alebo klient má špecialistu veľmi ďaleko.

Na otázku **Aké iné problémy majú nepočujúci vo vašej obci?** môžete odpovedať voľne podľa vlastného uváženia.

Rámček B obsahuje otvorenú otázku, na ktorú môžete odpovedať voľne podľa vlastného uváženia. Napríklad aj v rámci školy – asistent učiteľa pre nepočujúce dieťa a pod.

 MINISTERSTVO
 SPRAVODLIVOSTI
 SLOVENSKEJ REPUBLIKY

MARIO
 Mirové a Romské občianske združenie
 občianske združenie

**Minority
 Rights
 Group**

The project titled "Rights of Deaf Roma" was implemented with financial support from the international organization Minority Rights Group

SVET TÍCHA
 2024